

UDK: 323.1(497.1=163.42)''1971''

061.22(73=163.42)

314.15(=163.42)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. 4. 2023.

Prihvaćeno: 6. 11. 2023

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v5i3.26077>

Odraz sloma hrvatskoga proljeća na rad s hrvatskim iseljenicima – slučaj Hrvatske bratske zajednice

IVAN TEPEŠ

Hrvatska matica iseljenika

Zagreb, Hrvatska

ivan.tepes@matis.hr

U radu se na osnovi neobrađene arhivske građe, hrvatskoga i iseljeničkoga tiska te relevantne literature analiziraju dosad neistražene okolnosti nastale nakon sloma hrvatskoga proljeća u odnosima jugoslavenskih društveno-političkih čimbenika s Hrvatskom bratskom zajednicom, s posebnim osvrtom na opće stanje u iseljeništvu u tom razdoblju. Slom hrvatskoga proljeća u iseljeništvu je izazvao val nezadovoljstva i potaknuo aktivnosti hrvatske političke emigracije, koja je tvrdila da je u komunističkoj Jugoslaviji Hrvatska zapostavljena, a hrvatski narod potlačen. U takvoj situaciji jugoslavenski društveno-politički čimbenici posebno su bili zabrinuti zbog reakcija dijela hrvatskoga iseljenništva koje je dotad bilo prijateljski orijentirano prema Jugoslaviji, a koje je počelo prihvaćati stavove političke emigracije. Posebno je bila zabrinjavajuća kritička reakcija predsjednika Hrvatske bratske zajednice Johna Badovinca upućena jugoslavenskom vodstvu, zbog čega je u Sjedinjene Američke Države i Kanadu upućeno izaslanstvo Matice iseljenika Hrvatske. Cilj je rada doprinijeti istraživanju povijesti iseljenništva i međudnosa hrvatskih institucija s iseljeništvom tijekom razdoblja socijalističke Jugoslavije.

Ključne riječi: hrvatsko proljeće; Hrvatska bratska zajednica; Matica iseljenika Hrvatske; hrvatsko iseljenništvo; hrvatska politička emigracija

Uvod

Hrvatsko proljeće i posljedice njegova sloma jedan je od ključnih događaja u hrvatskoj povijesti, stoga u hrvatskoj historiografiji postoji brojna literatura posvećena tom razdoblju. Povećan interes pokazan je u istraživanju aktivnosti hrvatske političke emigracije tijekom hrvatskoga proljeća i odnosa emigracije prema tim događajima,¹ a određeno zanimanje iskazano je i u

¹ JANDRIĆ, „Stajališta Hrvatske političke emigracije o hrvatskom proljeću”, 431-461; ČIZMIĆ, „Hrvatska politička emigracija”, 369-382; SOPTA, „Politički i kulturni procesi u

proučavanju odnosa između institucija iz domovine i iseljeništva, pogotovo njegove političke pozadine, na vrhuncu hrvatskoga proljeća,² no nedostaju analize odraza sloma hrvatskoga proljeća na rad s onim dijelom iseljeništva koji nije bio neprijateljski raspoložen prema tadašnjoj Hrvatskoj i Jugoslaviji i koji je surađivao s institucijama iz domovine. Hrvatska bratska zajednica (HBZ) bila je reprezentativni primjer takva iseljeništva te ujedno najveća organizacija hrvatskoga iseljeništva.

Cilj je ovoga rada prikazati i analizirati djelovanje društveno-političkih čimbenika iz domovine u rješavanju krizne situacije s HBZ-om, najstarijom, najbrojnijom i financijski najjačom organizacijom hrvatskoga iseljeništva, da HBZ nakon sloma hrvatskoga proljeća ne dođe pod utjecaj hrvatske političke emigracije koja je bila neprijateljski orijentirana prema socijalističkoj Jugoslaviji. Krizna situacija u odnosima s HBZ-om nastala je nakon što je njegov predsjednik John Badovinac 19. siječnja 1972. u HBZ-ovu službenom listu *Zajedničar* objavio kritički članak o Jugoslaviji, a riješila se posjetom izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske (MIH) Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) u ljeto 1972. godine. U radu se zbog boljšeg razumijevanja okolnosti nalazi i dosad neobrađeni brožčani prikaz općega stanja hrvatske političke emigracije i hrvatskoga iseljeništva te presjek njihovih najvažnijih aktivnosti prvih mjeseci nakon sloma hrvatskoga proljeća.

Rad se temelji na dokumentima iz arhivskih fondova MIH-a, Službe državne sigurnosti (SDS) Republičkoga sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (SRH), Sabora SRH i Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH.

Od iseljeničkoga tiska korišteni su *Zajedničar*, *Narodni glasnik*,³ *Naše novine*,⁴ *Hrvatska*,⁵ *Slobodni dom*,⁶ *Hrvatski glas*,⁷ *Slobodna riječ*,⁸ *Hrvatska država*⁹ i *Danica*,¹⁰ a od hrvatskoga tiska list MIH-a *Matica*.

Hrvatsko iseljeništvo u vrijeme sloma hrvatskoga proljeća bilo je raznoliko i slojevito. Činili su ga iseljenici i njihovi potomci iz ranijih razdoblja iseljavanja pomiješani s iseljenicima i političkim emigrantima pristiglim u iseljeništvo nakon završetka Drugoga svjetskog rata.¹¹

hrvatskom iseljeništvu”, 383-394; KUŠAN, „Hrvatsko proljeće i Nova Hrvatska”, 395-400; KRAŠIĆ, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*; TEPEŠ, *Hrvatska politička emigracija*, 291-293.

² TEPEŠ, „Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske”.

³ Lijevo orijentiran projugoslavenski list koji je izlazio u Pittsburghu.

⁴ Projugoslavenski list koji je izlazio u Torontu.

⁵ Službeno glasilo Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta koje se izdavalo u Buenos Airesu.

⁶ Glasilo organizacija Hrvatske seljačke stranke iz Australije koje je izlazilo u Melbourneu.

⁷ Službeno glasilo Hrvatske seljačke stranke koje je izlazilo u Winnipegu u Kanadi.

⁸ Neovisni list iz Buenos Airesa.

⁹ List Hrvatskoga narodnog odbora, izlazio je u Berlinu i Münchenu.

¹⁰ List hrvatskih franjevacu iz Chicaga.

¹¹ Opširnije o iseljavanju tijekom povijesti vidi u: HOLJEVAC, *Hrvati izvan domovine*; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*.

Od završetka rata pa do početka 70-ih godina iseljavanje se odvijalo u tri etape. Prva je bila tijekom završnice rata i u neposrednom poraću. Tada se iseljavaju politički emigranti koji su bili dio vojnoga i državnoga aparata Nezavisne Države Hrvatske te dio civilnoga stanovništva. Neposredno po dolasku u nove domovine politički emigranti počeli su stvarati svoje organizacije i djelovati na antikomunističkim osnovama, čemu je znatno pridonijela i blokovska podjela svijeta tijekom hladnoga rata. Druga etapa iseljavanja odvila se između 1951. i 1960. i karakterizirao ju je ilegalan prelazak granice pretežno iz ekonomskih razloga. Treća etapa bila je također najvećim dijelom ekonomski motivirana, a za razliku od prethodne sastojala se od legalnoga masovnijeg iseljavanja iseljenika s jugoslavenskom putovnicom, tzv. pasošara, te radnika na privremeni rad u zapadnoeuropske zemlje, tzv. gastarbajtera. Bez obzira na ekonomske motive iseljavanja, dio iseljenika iz druge i treće etape tijekom zajedničkoga iseljeničkog života s političkom emigracijom i sam se politički angažirao, s tim da su neki mlađi pojedinci postali vrlo aktivni, pa čak i nositelji aktivnosti u radikalnijem dijelu hrvatske političke emigracije. Manji dio pristupio je projugoslavenskim društvima, sastavljenim većinom od starijih iseljenika pristiglih prije Drugoga svjetskog rata. Iako prilično brojna, ta društva bila su dosta slabija od onih prohrvatskih. Osim Hrvata, u tim društvima nalazio se samo malen broj pripadnika drugih nacionalnosti iz Jugoslavije.¹²

Nakon sloma hrvatskoga proljeća u emigraciju je stigao i jedan broj disidenata iz Hrvatske, tzv. proljećara, od kojih su mnogi odigrali veliku ulogu u djelatnosti hrvatske političke emigracije kasnijih godina.

Sredinom 60-ih godina društveno-politički čimbenici iz domovine koji su se bavili radom s hrvatskim iseljenicima, prije svih MIH, primijetili su raslojavanje među iseljenicima, pogotovo na liniji želje za suradnjom s domovinom i njezinim institucijama, što su nastojali iskoristiti da bi neutralizirali utjecaj političke emigracije na sveukupno hrvatsko iseljeničtvo.¹³ Željeni intenzitet raslojavanja, odnosno procesa diferencijacije, kako su ga zvali, doživio je vrhunac tijekom hrvatskoga proljeća 1971., a zastoj se dogodio nakon sloma hrvatskoga proljeća na 21. sjednici Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije, održanoj 1. i 2. prosinca 1971. u Karađorđevu.¹⁴

¹² HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje boravka i njihova aktivnost prema SFRJ, Zagreb, 13. 9. 1972.“, 7; HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima sa iseljenicima“, 9-11.

¹³ Opširnije vidi: TEPEŠ, „Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske“, 333-367; HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima sa iseljenicima“, 11-19.

¹⁴ TEPEŠ, „Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske“, 355, 361-362.

Stanje u hrvatskom iseljeništvu nakon sloma hrvatskoga proljeća

Događaji tijekom hrvatskoga proljeća izazvali su veliki interes u hrvatskom iseljeništvu, a hrvatski studenti, vodstvo Saveza komunista Hrvatske (SKH) i hrvatski intelektualci uživali su neskrivene simpatije hrvatskih iseljenika, izuzev onih projugoslavenski orijentiranih. Slom hrvatskoga proljeća i obračun koji je u domovini uslijedio s njegovim protagonistima izazvao je val nezadovoljstva i burne reakcije u hrvatskom iseljeništvu. Društveno-politički čimbenici iz Hrvatske i Jugoslavije s razlogom su strahovali da to nezadovoljstvo ne iskoristi hrvatska politička emigracija šireći svoj utjecaj na mase hrvatskoga iseljeništa. Tada je hrvatska politička emigracija pojačala svoju aktivnost političkim akcijama preko demonstracija i javnih okupljanja, a onaj manji, radikalniji dio koristio je i oružane akcije, što je u Jugoslaviji doseglo vrhunac u lipnju 1972. upadom tzv. Bugojanske skupine¹⁵, dok je u inozemstvu posebnu pozornost zaokupila otmica švedskoga zrakoplova u rujnu 1972. godine.¹⁶ Istovremeno se s druge strane snažno aktivirao jugoslavenski SDS, koji je tijekom 1972. izveo ubojstva Josipa Senića, Drage Mihalića te Stjepana Ševe, njegove supruge Tatjane i devetogodišnje pokćerke Rosemarie u kolovozu, a neuspjele atentate izveo je na emigrante Gojka Bošnjaka i Nikolu Vidovića.

Najviše zanimanja za kretanja u hrvatskom iseljeništvu pokazali su čimbenici koji su se bavili hrvatskim iseljeništvom i političkom emigracijom, stoga su detaljna izvješća, analize i elaborati izrađeni u jugoslavenskim diplomatsko-konzularnim predstavništvima (DKP), Saveznom sekretarijatu za inozemne poslove (SSIP), SDS-u i MIH-u. Potom su izvješća dostavljana na uvid političkim tijelima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) na saveznoj razini i na republičkoj razini SRH.

Radi boljšega uvida i razumijevanja okolnosti koje se obrađuju u radu te razumijevanja snage HBZ-a u iseljeništvu i važnosti te organizacije za jugoslavensku vlast potrebno je iznijeti brojčano stanje iseljeništa kojim se raspolagalo početkom 70-ih godina. Pogotovo se to odnosi na nužnost detaljnijega iznošenja dosad neobrađenih podataka o broju političkih emigranata iz 1972. i odnos toga broja prema ukupnom iseljeništvu.

S obzirom na to da se nikad nije mogao utvrditi točan broj iseljenika, među ostalim i zbog nepostojanja potpunih i točnih podataka u trenutku iseljenja, njihov broj bio je rezultat procjena na osnovi raznih kriterija. Podaci

¹⁵ „Bugojanska akcija” ili „Akcija Feniks” označava oružanu akciju skupine od 19 hrvatskih političkih emigranata s ciljem podizanja oružanoga ustanka i svrgavanja vlasti u Jugoslaviji. Akcija se odvila na teritoriju Bosne i Hercegovine i trajala je mjesec dana, a završila je neuspjehom 24. srpnja 1972. („Bugojanska akcija”, 147).

¹⁶ Otmicu je 15. rujna 1972. izvela skupina hrvatskih emigranata s uvjetom puštanja druge skupine emigranata iz švedskoga zatvora. Nakon što su švedske vlasti ispunile uvjete svi su emigranti uspješno zrakoplovom odletjeli u Španjolsku (TOKIĆ, *Croatian Radical Separatism and Diaspora Terrorism*, 139-140).

koji se dalje navode rezultat su procjena MIH-a¹⁷ i Odjeljenja za iseljeničtvo i emigraciju SSIP-a.¹⁸ To su ujedno bile brojke o kojima se vodilo računa prilikom odlučivanja o intenzitetu aktivnosti prema hrvatskom iseljeničtvo. Početkom 70-ih godina procjenjivalo se da izvan granica Jugoslavije živi oko dva milijuna iseljenika iz Jugoslavije, od čega oko milijun i pol hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka, raseljenih po svim kontinentima u trideset država.¹⁹ Prva generacija iseljenika činila je 25-30% tadašnjega iseljeničtva, a preostali dio činili su njihovi potomci, odnosno pripadnici druge i treće generacije, te novopridošli iseljenici.²⁰ Od ukupnoga broja iseljenika i njihovih potomaka iz SRH u SAD-u se po obje procjene nalazilo njih oko milijun, a u Kanadi oko 50.000.²¹ U Kanadu je uz to stalno pristizala nova emigracija, pa se iseljeničtvo pomlađivalo.²² U Australiji je živjelo oko 150.000 iseljenika i njihovih potomaka, a na Novom Zelandu, prema službenim podacima te zemlje, oko 10.000, no u MIH-u su procjenjivali da ih ima oko 20.000.²³ Veliki broj iseljenika živio je u državama Južne Amerike, a tu procjene njihova broja najviše odstupaju. Procjena MIH-a je da se u Argentini tada nalazilo oko 80.000 iseljenika i njihovih potomaka iz SRH,²⁴ dok je procjena SSIP-a bila da u Argentini živi oko 97.000 iseljenika.²⁵ U Čileu je živjela skupina uglavnom starih

¹⁷ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima sa iseljenicima”; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.” Prvi navedeni dokument nastao je nešto ranije tijekom 1972., a drugi krajem 1972. i početkom 1973., pa je dopunjen s više brojčanih podataka o stanju u iseljeničtvo.

¹⁸ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtvo – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”

¹⁹ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima sa iseljenicima”, 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 1.

²⁰ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtvo – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 41.

²¹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtvo – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 41, 43.

²² HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Problemi vezani za aktivnost političke emigracije i potreba stalne i koordinirane protuakcije, Beograd, 5. 6. 1970.”, 41.

²³ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 1-2.

²⁴ *Isto*, 2.

²⁵ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtvo – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 45-46. U ovom dokumentu na str. 45 dosta su nejasno napisani brojevi prema kojima ispada da u Argentini živi 150.000 iseljenika s područja SRH, no onda se na str. 46 taj broj razrađuje, iz čega proizlazi da od 150.000 iseljenika njih 65% čine Hrvati.

iseljenika, među koje politička emigracija nije uspjela prodrijeti, a procjene njihova broja varirale su između 20 i 30 tisuća.²⁶ Za područje Brazila procjena broja iseljenika kretala se između 15 i 20 tisuća,²⁷ dok je za Urugvaj razlika u procjeni bila nešto složenija. MIH je u istom dokumentu najprije naveo broj od 15.000 iseljenika i njihovih potomaka,²⁸ a u drugom dijelu dokumenta taj je broj pao na samo 3500 iseljenika.²⁹ U svim drugim zemljama Južne Amerike hrvatskih iseljenika bilo je u nešto manjem broju.³⁰

Hrvatska politička emigracija bila je sastavni dio iseljeničtva i činila je njegov manji dio, ali je zbog svoje političke i promidžbene aktivnosti ostavljala velik trag, a oružane i terorističke aktivnosti njezina radikalnoga dijela odjekivale su i u međunarodnoj javnosti.³¹ Takva aktivnost političke emigracije jačala je tijekom 60-ih godina napadom na jugoslavenska diplomatska i trgovačka predstavništva te njihove predstavnike diljem svijeta, ali i u Jugoslaviji.³² Intenzivirala se nakon sloma hrvatskoga proljeća, a kulminirala u ljeto 1972. „Bugojanskom akcijom”, što je izazvalo jugoslavenski SDS da se još jače nego dotad posveti analizi i neutraliziranju hrvatske političke emigracije. U godinama koje su slijedile SDS je intenzivirao i ubojstva hrvatskih emigranata.³³ Problem državne sigurnosti nešto prije bile su i informacije o povezanosti političke emigracije s političkim čimbenicima u domovini koji su bili nositelji hrvatskoga proljeća,³⁴ pa i samim vrhom SKH, stoga je zabrinutost zbog rada političke emigracije bila tim veća. U rujnu 1972. SDS SRH napravio je opširnu analizu o stanju među hrvatskom političkom emigracijom nakon Karađorđeva.³⁵ Prema podacima SDS-a, u zapadnoeuropskim i preoceanskim

²⁶ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtva – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 45.

²⁷ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtva – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 45.

²⁸ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 2.

²⁹ *Isto*, 19.

³⁰ *Isto*, 2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtva – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 45.

³¹ Aktivnost radikalnoga dijela hrvatske političke emigracije predmet je interesa i stranih povjesničara u posljednje vrijeme. Vidi: TOKIĆ, *Croatian Radical Separatism and Diaspora Terrorism*; NIELSEN, *Yugoslavia and Political Assassinations*; LEE, „They Seem Like a Good Bunch”; KALFIC, „The bomb is set...”.

³² HRSTIĆ, MIHALJEVIĆ, „Diaspora in the Limbo”, 10.

³³ *Isto*.

³⁴ *Isto*.

³⁵ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje boravka i njihove aktivnosti prema SFRJ, Zagreb, 13. 9. 1972.”

zemljama u tom trenutku nalazilo se 17.520 političkih emigranata iz SRH,³⁶ od čega po nacionalnosti 11.571 Hrvat, 4888 Srba, a ostali su bili pripadnici drugih nacionalnosti. Pod pojmom političke emigracije SDS SRH obuhvatio je pripadnike „kontrarevolucije”, neprijateljskih vojnih formacija tijekom Drugoga svjetskog rata, ostatke državnoga aparata Nezavisne Države Hrvatske, članove emigrantskih organizacija i emigrante koji su neprijateljski djelovali protiv SFRJ prije i poslije emigriranja.³⁷ Prema istim podacima SDS-a, najveći broj emigranata, njih 9971 ili 55,9%, emigrirao je od svibnja 1945. do 1947., od čega je samo pred jedinicama Jugoslavenske armije pobjeglo njih 7725 ili 44,1%. Od ukupnoga broja političke emigracije iz SRH njih 5345 bili su evidentirani kao pripadnici raznih radikalnih grupa i organizacija, od čega je bilo 3632 pripadnika „raznih ustaških ekstremnih organizacija i grupa” te 1713 članova „raznih četničkih organizacija”, koji su pretežno živjeli u preko-oceanskim zemljama britanskoga Commonwealtha. Najviše političkih emigranata i članova radikalnih organizacija, njih 69,8% odnosno 12.250, živjelo je u prekomorskim zemljama i Velikoj Britaniji, od čega u SAD-u 2664, Velikoj Britaniji 2502, Kanadi 2259, Australiji 2036, Argentini 1650, Brazilu 155, a u drugim preko-oceanskim zemljama 984. U europskim zemljama, prema SDS-u SRH, boravilo je 5270 političkih emigranata, od čega 2211 u SR Njemačkoj, 1049 u Francuskoj, 691 u Italiji, 684 u Austriji, 273 u Švedskoj, 183 u Švicarskoj, 134 u Belgiji, 36 u Španjolskoj i 109 u drugim europskim zemljama.³⁸ SDS SRH imao je u trenutku pisanja analize u rujnu 1972. u obradi 185 emigranata koji su uočeni kao najradikalniji i organizatori terorističkih akata u inozemstvu prema predstavništvima i građanima Jugoslavije te pripremanja naoružanih skupina za ubacivanje u zemlju. SDS je tvrdio da je posljednjih godina namjera emigracije bila unijeti terorizam u zemlju po uzoru na Palestine i Irce i na taj način terorističkom borbom skrenuti pozornost svjetske javnosti na hrvatsko pitanje.³⁹ SDS SRH naveo je i podatak o tome da je dio osoba iz zemlje pobjegao nakon sloma hrvatskoga proljeća te da je prema njihovim saznanjima do rujna 1972. s područja Zagreba i Osijeka prebjegla 21 osoba, smatrajući da ih sigurno ima i više, spominjući broj od nekoliko stotina koji je navodila politička emigracija.⁴⁰

Na osnovi iznesenih brojeva uočava se da je u odnosu na sveukupni broj hrvatskih iseljenika udio hrvatskih političkih emigranata iz SRH iznosio oko 0,77%, a udio radikalnih hrvatskih emigranata samo oko 0,24%.

³⁶ *Isto*, 7.

³⁷ *Isto*.

³⁸ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje boravka i njihove aktivnosti prema SFRJ, Zagreb, 13. 9. 1972.”, 7-8. SDS je u komentaru na brojeve naglasio da brojno stanje po zemljama ne smije biti uzeto kao apsolutno jer se većina emigranata iz raznoraznih razloga selila iz jedne zemlje u drugu, a Italija, Austrija i SR Njemačka bile su tranzitne zemlje za odlazak u preko-oceanske ili druge europske države.

³⁹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje boravka i njihove aktivnosti prema SFRJ, Zagreb, 13. 9. 1972.”, 8, 42.

⁴⁰ *Isto*, 51-52.

Iako je radikalni dio emigracije izazivao interes i zabrinutost jugoslaven-skih sigurnosnih i diplomatskih službi, one su politički opasnijim smatrale djelovanje grupa intelektualaca političkih emigranata.⁴¹ U te grupe ubrajala se skupina okupljena oko časopisa *Hrvatska revija* urednika Vinka Nikolića, zatim grupa u Švicarskoj okupljena oko Jure Petričevića i Tihomila Rađe te grupe u SAD-u okupljene u Hrvatsku akademiju Amerike (HAA) u New Yorku i Američko-hrvatski akademski klub (AHAK) iz Clevelanda, dok je na području Južne Amerike to bio Latinsko-američki institut u Buenos Airesu.⁴²

Problem sigurnosnim, diplomatskim i društveno-političkim čimbenicima iz Hrvatske i Jugoslavije bio je jako velik utjecaj koji je politička emigracija imala, bez obzira na malobrojnost, u odnosu na ostatak iseljeničtva. Najveći je utjecaj bio na promidžbenom planu, što je čimbenicima iz Jugoslavije bilo posebno zabrinjavajuće jer je emigracija tim putem svojim argumentima objašnjavala događaje u Hrvatskoj nakon Karađorđeva i time utjecala na šire mase iseljenika. Tome se nije moglo ravnopravno suprotstaviti ni uz pomoć projugoslavenskih snaga u iseljeničtvu ni iz Jugoslavije, što je zaključeno i na sjednici Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom Sabora SRH 10. travnja 1972.⁴³

Prema podacima jugoslavenske diplomatske službe i MIH-a, hrvatska politička emigracija izdavala je ukupno oko 150 listova u oko 400.000 primjeraka, zatim stotine tisuća letaka i veliki broj knjiga, a emitirala je i 25 radijskih satova. S druge strane, u prilog Jugoslaviji pisali su samo *Zajedničar* i *Narodni glasnik* iz SAD-a, *Naše novine* iz Kanade i *Novo doba* iz Australije, a od tiska iz SRH u inozemstvo se slalo 3700 primjeraka *Vjesnika*, 400 primjeraka *Večernjega lista*, 7000 primjeraka *Arene* i 6000 primjeraka lista *Matica*.⁴⁴

Društveno-politički čimbenici iz Jugoslavije zaključili su početkom 1972. da je njihova aktivnost na suzbijanju djelovanja političke emigracije slaba i redovito sa zakašnjenjem. Zaključili su i da bi se jugoslavenska promidžba prema iseljeničtvu morala pojačati povećanom distribucijom tiska iz domovine s tekstovima u kojima se objašnjavaju razlozi i potezi jugoslavenskoga vodstva tijekom hrvatskoga proljeća i nakon njegova sloma, a iskazala se i

⁴¹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Savetovanje u DSIP-u o problemima i zadacima u vezi s aktivnošću neprijateljske političke emigracije, Beograd, 29. 6. 1970.”, 2.

⁴² HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom – Prilog 1.: Stanje i organizacija neprijateljske emigracije”, Zagreb, 10. 4. 1972.”, 3-4.

⁴³ „Iseljenici i domovina”, *Naše novine* (Toronto), 31. 5. 1972., 3.

⁴⁴ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima sa iseljenicima”, 21; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Problemi vezani za aktivnost političke emigracije i potreba stalne i koordinirane protuakcije, Beograd, 5. 6. 1970.”, 19; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 15; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 96, „Neke karakteristike djelovanja i kretanja u neprijateljskoj emigraciji i iseljeničtvu – prilog 1. Hrvatska neprijateljska emigracija, Beograd, 5. 2. 1974.”, 47.

potreba slanja izaslanstava među iseljenike, pogotovo u SAD i Kanadu.⁴⁵ Slijedom tih zaključaka, a u dogovoru MIH-a i političkih čimbenika iz SRH,⁴⁶ u travnju 1972. izašao je izvanredan broj *Matice* u 15.000 primjeraka s prilogom „Hrvatska danas”, koji je bio namijenjen za šire informiranje o aktualnim događajima u korist jugoslavenskoga vodstva.⁴⁷ Osim toga, bilo je i ranijih reakcija, pa je MIH već u broju *Matice* iz prosinca 1971.⁴⁸ otisnuo Titov govor iz Karađorđeva i zaključke s 23. sjednice Centralnoga komiteta SKH,⁴⁹ a isto su učinile i projugoslavenske iseljeničke *Naše novine* iz Toronta.⁵⁰

Jedan od većih problema koji su jugoslavenski diplomatski, politički i sigurnosni čimbenici uočili bila je povezanost emigranata s obavještajnim krugovima zapadnih zemalja te članstvo u političkim strankama država u kojima žive. Uočeno je i da zapadne zemlje službeno održavaju dobre odnose s Jugoslavijom, dok s druge strane podupiru rad protujugoslavenske političke emigracije.⁵¹

Posebnu pozornost jugoslavenskih čimbenika neposredno nakon Karađorđeva izazvale su demonstracije pred jugoslavenskim konzulatima u inozemstvu održane krajem prosinca 1971. i početkom 1972. te nešto poslije proslave povodom obljetnice osnutka Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1972. Pratilo se brojčano stanje sudionika i analiziralo koliko su iseljenika politički emigranti uspjeli privući.

U prosincu 1971. i siječnju 1972. u organizaciji političke emigracije održane su vrlo dobro organizirane i sinkronizirane javne protujugoslavenske demonstracije u SR Njemačkoj, Švedskoj, Australiji, Kanadi, SAD-u i nekim drugim prekomorskim zemljama, u kojima je prema procjenama SDS-a SRH sudjelovalo oko 8000 emigranata, iseljenika i nositelja jugoslavenskih putnih

⁴⁵ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. New York: potreba aktivnijeg nastupa prema našim iseljenicima, Beograd, 4. 2. 1972.”, 1; HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom – Prilog: ‘Aktivnost neprijateljske emigracije poslije 21. sjednice predsjedništva SKJ’, Zagreb, 10. 4. 1972.”, 5-6.

⁴⁶ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.”, 15; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izvjestaj o izvršenim zaključcima 15. sjednice IO”, 1.

⁴⁷ „Poseban prilog ‘Hrvatska danas’”, *Matica* (Zagreb), travanj 1972., 133-148.

⁴⁸ „Tito o šovinizmu i nacionalizmu”, *Matica*, prosinac 1971., 442-443; „Dosljedno provoditi dogovorenu politiku”, *Matica*, prosinac 1971., 444-445.

⁴⁹ 23. sjednica Centralnoga komiteta SKH održana je 12. i 13. prosinca 1971. u Zagrebu i na njoj su podnesene ostavke dotadašnjega vodstva SKH na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar, a izabrano novo vodstvo na čelu s Milkom Planinc.

⁵⁰ „U obranu socijalističke Jugoslavije”, *Naše novine*, 29. 12. 1971., 1.

⁵¹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje boravka i njihova aktivnost prema SFRJ – informacija SDS SRH, Zagreb, 13. 9. 1972.”, 9, 24; HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 440, „29. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom Sabora SR Hrvatske, Zagreb, 31. 10. 1972.” – „Informacija o aktualnim problemima zapošljavanja radnika u inozemstvu, Zagreb, listopada 1972.”, 2, 15; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Problemi vezani za aktivnost političke emigracije i potreba stalne i koordinirane protuakcije, Beograd, 5. 6. 1970.”, 35, 41.

isprava, te je pritom bio zapažen jači promidžbeni učinak na javno mnijenje u pojedinim zapadnim zemljama i na hrvatske iseljenike, pogotovo u Australiji, Kanadi i SAD-u.⁵² Druge su službe za potrebe Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH procjenjivale da su demonstracije bile brojnije i „agresivnije” nego u prijašnjim prilikama i da su parole bile prilagođene događajima u SRH,⁵³ a na demonstracijama u Australiji primijećeno je sudjelovanje i albanskih i makedonskih emigranata.⁵⁴ U New Yorku su demonstracije održane i ispred sjedišta Ujedinjenih naroda.⁵⁵ Za razliku od broja prisutnih demonстранata koji su navodile jugoslavenske službe, u emigrantskom tisku on je bio dvostruko veći, uz naglasak da su demonstracije bile iznimno praćene u inozemnim medijima.⁵⁶

U analizi Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH s početka 1972. opaženo je da se radikalna emigracija znatno pomladila i nakon

⁵² HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje bovarka i njihova aktivnost prema SFRJ – informacija SDS SRH, Zagreb, 13. 9. 1972.”, 11, 35, 41-42. Prema podacima dostavljenim Savjetu za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH, u Frankfurtu je bilo oko 500 demonстранata, u Zapadnom Berlinu oko 300, među kojima znatan dio radnika na privremenom radu, u Göteborgu u Švedskoj bilo je 300 do 400 sudionika (lokalni tisak zabilježio ih je oko 1000), a u Malmöu je bilo oko 50 demonстранata. U Sydneyju u Australiji u demonstracijama je prema procjenama australske policije sudjelovalo između 1000 i 1500 ljudi (tisak je navodio 3000 demonстранata), a demonstracije su održane još i u Canberri. Prema istim podacima, demonstracije su održane i u nizu gradova u SAD-u i Kanadi. U Chicagu je bilo između 50 i 100 demonстранata, u New Yorku između 300 i 400, a demonstracije su održane i u Clevelandu i još nekim mjestima u SAD-u. U Kanadi su demonstracije održane u Torontu (200 do 600 demonстранata) te Vancouveru (oko 200 demonстранata). HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom – Prilog: ‘Aktivnost neprijateljske emigracije poslije 21. sjednice predsjedništva SKJ’, Zagreb, 10. 4. 1972.”, 1-2.

⁵³ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom – Prilog: ‘Aktivnost neprijateljske emigracije poslije 21. sjednice predsjedništva SKJ’, Zagreb, 10. 4. 1972.”, 1.

⁵⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Neprijateljsko delovanje emigracije i naši odnosi s Australijom – Prilog 1.: Žarišta delovanja ekstremne emigracije, Beograd, 19. 7. 1972.”, 1. Fotografije Albanaca na demonstracijama mogu se vidjeti u: „Odras narodnog osjećaja – Demonstracije u Melbourneu”, *Slobodni dom* (Melbourne), veljača 1972., 5.

⁵⁵ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.2/22, „Broj političke emigracije iz SRH, zemlje bovarka i njihova aktivnost prema SFRJ – informacija SDS SRH, Zagreb, 13. 9. 1972.”, 27, 41; Miho MIKETIĆ, „Masovne demonstracije Hrvata grada New York-a”, *Hrvatska* (Buenos Aires), siječanj-veljača 1972., 4.

⁵⁶ Prema njima, samo na demonstracijama u Australiji bilo je oko 13.000 ljudi, od čega u Melbourneu 7000, u Sydneyju 5000 i u Canberri nekoliko stotina, zatim u Göteborgu u Švedskoj oko 1000, Torontu oko 3000, a navedene su još demonstracije u San Franciscu, Vancouveru i New Yorku te u Venezueli („Hrvati grada New Yorka demonstriraju protiv Tita – proslava stogodišnjice St. Radića – glavni govornik G. Djurović”, *Slobodna riječ* (Buenos Aires), veljača 1972., 4; „I Australija prosvjeduje”, *Hrvatska*, siječanj-veljača 1972., 10; „Demonstracije u Švedskoj”, *Hrvatska*, siječanj-veljača 1972., 3; „Prosvjedna demonstracija Hrvata u Torontu”, *Hrvatska*, siječanj-veljača 1972., 3; „Hrvati u Venezueli prosvjeduju protiv terora u domovini”, *Slobodna riječ*, veljača 1972., 4).

sloma hrvatskoga proljeća proširila svoju bazu.⁵⁷ Primijećeno je da emigracija ima određenoga promidžbenog uspjeha među iseljeništvom tvrdnjama da je daljnja sudbina Jugoslavije nesigurna, pozivajući pritom na bojkot putovanja i slanja novca u Jugoslaviju te bojkot njezinih institucija, među kojima i MIH-a, s obrazloženjem da je ona „oduvijek bila unitaristička i centralistička, a sada će biti još više”.⁵⁸ U tom emigrantskom tisku pojavljivale su se i netočne vijesti, poput one da je u siječnju 1972. ubijen Bruno Bušić.⁵⁹

Čimbenici iz SRH primijetili su da je slom hrvatskoga proljeća potaknuo emigrantske vođe i na veće zajedništvo, pa se u tom pravcu u SAD-u i Kanadi široko reklamirala i provodila sabirna akcija za „Fond oslobođenja Hrvatske” uz slogan „bez dolara nema ni pušaka”, a 5. i 6. veljače 1972. održan je u Clevelandu sastanak oko stotinu aktivista hrvatske političke emigracije s područja SAD-a i Kanade iz više hrvatskih organizacija.⁶⁰ Pojačana suradnja emigranata očitovala se i u organizacijama proslava 10. travnja. Tim je povodom tijekom travnja 1972. organiziran niz proslava kojima se nastojalo okupiti što više iseljenika oko protujugoslavenske aktivnosti. Da bi spriječili održavanje i masovnost proslava, SSIP je izdao upute diplomatsko-konzularnim predstavništvima SFRJ da prate pripreme i poduzmu sve mjere za sprečavanje skupova te da interviraju kod stranih vlada, a učinjen je i niz intervencija kod veleposlanika akreditiranih u Beogradu.⁶¹ Interveniralo se i kod Svete Stolice zbog političkih aktivnosti pojedinih svećenika i namjera emigranata da iskoriste crkvene krugove za organizaciju proslava.⁶² SSIP je u toj intervenciji polučio djelomičan uspjeh jer je kardinal Franjo Šeper odustao od već dogovorenog posjeta iseljenicima u New Yorku u dane održavanja proslave 10. travnja, no ipak je dio svećenika prisustvovao proslavama, za koje je ustupio i crkvene prostore.⁶³ Kao uspjeh svojih intervencija SSIP je naveo i odustajanje pjevača Vice Vukova od dolaska na koncert u New York tih dana.⁶⁴ Prema tvrdnjama SSIP-a, njihove intervencije rezultirale su i pojačanim policijskim mjerama u zemljama održavanja skupova, smanjenim publicitetom u prilog emigrantima u javnim sredstvima informiranja, a intervencije su rezultirale i

⁵⁷ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom – Prilog: ‘Aktivnost neprijateljske emigracije poslije 21. sjednice predsjedništva SKJ’, Zagreb, 10. 4. 1972.”, 2.

⁵⁸ *Isto*; „Upute Hrvatima u slobodnom svijetu”, *Slobodna riječ*, siječanj 1972., 4.

⁵⁹ „Ubijen Bruno Bušić”, *Hrvatski glas* (Winnipeg), 9. 2. 1972., 1; „Bruno Bušić”, *Slobodni dom*, veljača 1972., 3.

⁶⁰ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom – Prilog: ‘Aktivnost neprijateljske emigracije poslije 21. sjednice predsjedništva SKJ’, Zagreb, 10. 4. 1972.”, 3-4.

⁶¹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/9, „Informacije, izvještaji i drugi materijali o pripremama i aktivnosti ustaške emigracije povodom ‘10. travnja’ dana tzv. Nezavisne države Hrvatske u Njemačkoj, Austriji, Švedskoj, SAD i drugdje u 1972., 1973. i 1976. g. – Informacija o proslavljanju godišnjice proglašenja ‘NDH’ 1972. godine, Beograd, 27. 4. 1972.”, 10.

⁶² *Isto*.

⁶³ *Isto*, 11-16.

⁶⁴ *Isto*, 11.

pismom koje je vlada SAD-a uputila svojim lokalnim vlastima preporučujući im suzdržanost od sudjelovanja u proslavama na bilo koji način. Bez obzira na pojačane intervencije SSIP-a i diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ diljem svijeta, proslave su održane, a u većini mjesta odaziv je bio veći nego prethodnih godina, što je SSIP pripisivao raznim okolnostima, a jedna od njih bila je i nedovoljna obaviještenost iseljenika i dijela strane javnosti o stanju u Jugoslaviji. Nedovoljnu angažiranost stranih političkih čimbenika u sprečavanju održavanja proslava u SSIP-u su pripisivali činjenici da je 1972. bila izborna godina u SAD-u, Kanadi i Australiji, pa se političari nisu htjeli zamjerati iseljenicima koji su im bili glasači.⁶⁵ Stoga je ipak u Montrealu u Kanadi na gradskoj vijećnici izvijestena hrvatska trobojnica sa šahovnicom,⁶⁶ guverner države Ohio u SAD-u poslao je brzojav i čestitku, a u Clevelandu je gradonačelnik 8. travnja proglasio „Hrvatskim danom” i prisustvovao proslavi sljedećega dana, no, za razliku od prethodnih godina, nije zabilježena hrvatska trobojnica na gradskoj vijećnici u tom, kao ni u nekim drugim gradovima, poput Los Angelesa.⁶⁷ SSIP je preko diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ širom svijeta sakupio podatke sa 16 proslava, na kojima se, prema SSIP-u, okupljalo od nekoliko desetaka do tisuću osoba, a sveukupno je prisustvovalo oko 10.000 ljudi, među kojima je zamijećen veliki broj novopridošlih iseljenika i radnika s jugoslavenskim putnim ispravama, što ih je posebno zabrinjavalo, dok ih je s druge strane zadovoljavala činjenica da emigracija za prisutnost na proslavama nije pridobila znatan broj ranijih generacija iseljenika.⁶⁸ SSIP je nakon održanih proslava 10. travnja zaključio da je njegov osnovni nedostatak u kasnoj spoznaji planova i akcija radikalnih emigranata, ali da s druge strane odgovarajuće aktivnosti SSIP-a, uz korištenje svih kapaciteta diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ, ipak mogu dati određene rezultate.⁶⁹

S obzirom na sve navedeno, problem iseljeničtva raspravljao se i na Odboru za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom Sabora SRH 10. travnja

⁶⁵ *Isto*.

⁶⁶ „Veoma uspješna proslava deseti travnja u Montrealu, Kanada”, *Hrvatska*, svibanj 1972., 2.

⁶⁷ „Izvanredna proslava dana hrvatske državnosti u Clevelandu, Ohio, U.S.A.”, *Hrvatska*, svibanj 1972., 2. Usp. „Veličanstvena proslava dana hrvatske državne nezavisnosti u Clevelandu”, *Hrvatska*, 31. 5. 1969., 1; „Da se znade”, *Hrvatska*, lipanj 1971., 3; „Veličanstvena proslava Hrvatske Državne Nezavisnosti u Los Angelosu, California, Ujedinjene Države Amerike”, *Hrvatska*, lipanj 1970., 4.

⁶⁸ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/9, „Informacije, izvještaji i drugi materijali o pripremama i aktivnosti ustaške emigracije povodom ‘10. travnja’ dana tzv. Nezavisne države Hrvatske u Njemačkoj, Austriji, Švedskoj, SAD i drugdje u 1972., 1973. i 1976. g. – Informacija o proslavljanju godišnjice proglašenja ‘NDH’ 1972. godine, Beograd, 27. 4. 1972.”, 8, 11-16. U istom dokumentu SDS je, osim središnjih proslava u Münchenu, Pittsburghu, Melbourneu i Buenos Airesu, zabilježio i proslave u Frankfurtu, Berlinu, Dortmundu, Bleiburgu, Salzburgu, Parizu, Derbyju u Velikoj Britaniji, Göteborgu, Oslu, Malmöu, Nici, New Yorku, Clevelandu, Chicagu, San Joseu, San Franciscu, São Paolu, Limi, Montevideu i Perthu.

⁶⁹ *Isto*, 11.

1972., na kojemu su raspravljene i donesene Teze za akcijski plan za rad s iseljeništvom, koji je izradio MIH.⁷⁰

Članak predsjednika Hrvatske bratske zajednice Johna Badovinca

Najveći problem društveno-političkih čimbenika iz Jugoslavije bilo je ponašanje onih organizacija u iseljeništvu s kojima su surađivali i koje su dotad bile prijateljski raspoložene prema Jugoslaviji. Od svih je nesumnjivo najvažniji bio HBZ kao najveća i financijski najsnažnija organizacija hrvatskih iseljenika, ne samo u SAD-u i Kanadi nego na čitavom svijetu. Stoga je istup njegova predsjednika u uvodnom članku *Zajedničara* 19. siječnja 1972. izazvao pravu pomutnju u jugoslavenskim diplomatskim službama, političkim krugovima i MIH-u, koji je bio najviše naslonjen na suradnju s tom organizacijom. HBZ je osnovan 1894. kao potporna i dobrotvorna organizacija,⁷¹ a početkom 70-ih godina imao je oko 113.000 članova okupljenih u oko tisuću odsjeka širom SAD-a i Kanade,⁷² među kojima je bilo i 8000 iseljenika srpskoga porijekla iz Hrvatske, te je raspolagao imovinom u vrijednosti od oko 39,5 milijuna dolara,⁷³ u današnjoj protuvrijednosti oko 291 milijun dolara.⁷⁴ HBZ-ov list *Zajedničar* početkom 1972. tiskan je u 70.000 primjeraka.⁷⁵ Iako apolitičan u svojem osnovnom djelovanju, HBZ je zauzimao pozitivan stav prema socijalističkoj Jugoslaviji i imao razvijene odnose s domovinom, posebno MIH-om, a organizirao je i prigodne grupne posjete „starom kraju”.⁷⁶ Posljednji takav posjet bio je u organizaciji MIH-a 1969. povodom obilježavanja 75. obljetnice HBZ-a, prilikom čega je zasjedanje Glavnoga odbora HBZ-a održano u staroj gradskoj vijećnici na Gornjem gradu u Zagrebu, a vodstvo HBZ-a održalo je niz sastanaka s političkim rukovodstvom SRH.⁷⁷ Vodstvo HBZ-a predvođeno

⁷⁰ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom, Zagreb, 10. 4. 1972.”

⁷¹ HBZ je osnovan 1894. pod nazivom Hrvatska zajednica, 1897. mijenja naziv u Narodna hrvatska zajednica, a od 1926. nosi naziv Hrvatska bratska zajednica. Opširnije o povijesti HBZ-a vidi: ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*.

⁷² HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima sa iseljenicima”, 20.

⁷³ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/13, „Pregled organizacija iseljenika i emigracije iz Jugoslavije na području SAD i Kanade, Beograd, 20. 5. 1972.”, 5; „Nazovi Akademiciari nastupili jednako sa ruljašima, iz starokrajsko političkih razloga onemogućili posao odsjeka HBZ”, *Narodni glasnik* (Pittsburgh), 12. 4. 1972., 2.

⁷⁴ Prema: https://www.bls.gov/data/inflation_calculator.htm, pristup ostvaren 10. 11. 2023.

⁷⁵ John BADOVINAC, „Od Glavnog predsjednika”, *Zajedničar* (Pittsburgh), 1. 3. 1972., 8; ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 334.

⁷⁶ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/13, „Pregled organizacija iseljenika i emigracije iz Jugoslavije na području SAD i Kanade, Beograd, 20. 5. 1972.”, 5.

⁷⁷ Sanja MATOŠEĆ, „Srebrni jubilej HBZ proslavljen u Zagrebu”, *Matica*, rujan 1971., 330-331.

Badovincem susrelo se krajem listopada 1971. u Washingtonu i s predsjednikom Titom na prijmu tijekom njegova posjeta SAD-u.⁷⁸

Hrvatska politička emigracija također je uspjela stvoriti određeno manje uporište u HBZ-u, a u nekoliko navrata tijekom izbornih konvencija neuspješno je pokušavala preuzeti i vodstvo te organizacije.⁷⁹ Kolika je bila važnost kontrole nad HBZ-om svjedoči i osobni angažman Vladka Mačeka tijekom ključne, 7. konvencije HBZ-a, održane u rujnu 1947., samo nekoliko tjedana nakon njegova useljenja u SAD. Tada su snage sklone novoj jugoslavenskoj vlasti odnijele trajniju pobjedu nad narodnjacima, koje su podupirali Maček i Hrvatska seljačka stranka.⁸⁰

Badovinac je za predsjednika HBZ-a izabran 1967. i bio je prvi Hrvat rođen u Americi koji je obnašao tu dužnost.⁸¹ Bio je član bivšega prohrvatskoga krila i izabran je kao kompromis dviju struja, a nekoliko je pojedinaca iz redova političke emigracije bilo izabrano u Glavni odbor, s tim da je postojalo nekoliko odsjeka u kojima su politički emigranti potpuno dominirali, poput onoga u New Yorku, koji je bio pod kontrolom HAA-a, i odsjeka u Los Angelesu.⁸²

Sporni Badovinčev članak objavljen je u kritičnim trenucima, dok je u Hrvatskoj trajalo razračunavanje s protagonistima hrvatskoga proljeća, a u iseljeništvu su se intenzivno održavale demonstracije. Sporni članak bio je izraz Badovinčevih osobnih stavova i o njemu se nije usuglašavalo nijedno tijelo unutar HBZ-a, pa je teško precizno pretpostaviti u kojoj su mjeri njegovi stavovi bili zastupljeni među članstvom HBZ-a. Takve je pretpostavke teško izvesti i iz tekstova u *Zajedničaru* jer su se u tom glasilu, u skladu s praksom HBZ-a, izbjegavali politički tekstovi i polemike, pa tako nije bilo ni osvrt na Badovinca. Bez obzira na to, očito je svima u HBZ-u i izvan njega bilo jasno koliko su ta mišljenja utjecajna s obzirom na veliku nakladu *Zajedničara* u iseljeništvu. U članku je Badovinac bio izrazito kritičan prema Titu i njegovu gušenju studentskoga štrajka te eliminiranju vodstva i istaknutih članova SKH.⁸³ Gušenje studentskoga štrajka uspoređivao je sa sličnim događajima koji su se odvijali prije u SAD-u, što je tada kod nekih komunističkih prvaka iz Jugoslavije izazivalo osudu uz tvrdnje da se takvo što u Jugoslaviji ne može dogoditi. Badovinac takav način obračuna sa studentima nije smatrao najboljim načinom rješavanja problema, kako prije u SAD-u tako ni u Jugoslaviji. Nadalje, hrvatske komunističke prvake, koje je imao prilike i osobno upoznati, smatrao je odanima svojoj zemlji i stranci kojoj su pripadali, a

⁷⁸ John BADOVINAC, „Predsjednik Jugoslavije Tito, gost Sjed. Država na službenom posjetu – Naše prisustvovanje prijemu u Washingtonu”, *Zajedničar*, 10. 11. 1971., 8.

⁷⁹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/13, „Pregled organizacija iseljenika i emigracije iz Jugoslavije na području SAD i Kanade, Beograd, 20. 5. 1972.”, 5.

⁸⁰ TEPEŠ, *Hrvatska politička emigracija*, 125.

⁸¹ PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 339.

⁸² HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/13, „Pregled organizacija iseljenika i emigracije iz Jugoslavije na području SAD i Kanade, Beograd, 20. 5. 1972.”, 5; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 4.

⁸³ BADOVINAC, „Od Glavnog Predsjednika”, *Zajedničar*, 19. 1. 1972., 8.

nikako ne unutarnjim neprijateljima države kako ih je Tito nazvao. Badovinac je potom napisao da su uzroci buntovnoga nezadovoljstva u Hrvatskoj ležali u neravnomjernoj raspodjeli bogatstva Jugoslavije, jer su Hrvati primali mnogo manje novca nego što su prihodovali u državnu blagajnu, dok je većina zadržana u Beogradu. Badovinac je tvrdio i da je uzrok nezadovoljstva bilo pomanjkanje industrije u Hrvatskoj, što je uzrokovalo nezaposlenost i masovni odlazak Hrvata na rad u inozemstvo, pa su oni činili tri četvrtine ukupnoga broja radnika na privremenom radu u inozemstvu. Kritizirao je i odgađanje provođenja ustavnih reformi i decentralizacije države, a kritiku je uputio i zbog prethodnoga progona hrvatskih intelektualaca nakon objave *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*. Badovinac je dalje u svojem tekstu naveo neke od članaka stranoga tiska iz prosinca 1971. i siječnja 1972. koji su kritizirali Titove postupke, pa je citirao dio tekstova iz listova *Toronto Globe and Mail*, *New York Times*, *Christian Science Monitor*, *Manchester Guardian*, *Economist*, *Commonweal* i *Newsweek*. Smatrao je da je Tito postupcima gušenja hrvatskoga proljeća narušio ugled zemlje u svijetu koji je stvarao posljednjih godina. Iako kritičan prema Titu, Badovinac rješenje problema za budućnost Hrvatske nije vidio u nezavisnoj državi, tvrdeći da bi to stvorilo više problema nego rješenja, pa je spomenuo stanje u Irskoj, na Bliskom istoku i u Pakistanu te zaključio da bi takvo što izazvalo „eksplozivno stanje” u Jugoslaviji. Spomenuo je i postojanje zabrinutosti među zapadnim političarima da iza nemira u Jugoslaviji stoje Sovjeti, pa je Tito morao reagirati da se ne bi dogodile situacije poput onih u Mađarskoj 1956. i Čehoslovačkoj 1968. godine.⁸⁴ Badovinac je na osnovi svega navedenog smatrao da su se Hrvati i Srbi u međusobnim odnosima vratili 25 godina unatrag usprkos naporima za ostvarenje bratstva i jedinstva te da nisu bliže sporazumijevanju nego što su bili prije pedeset godina, u vrijeme stvaranja prve Jugoslavije na ruševinama Prvoga svjetskog rata. Na kraju je naveo da je njegova najveća briga bila situacija u HBZ-u i odraz koji bi događaji iz Hrvatske mogli imati na njegovo članstvo u SAD-u, stoga je napisao članak, a sve u svrhu sprečavanja podjele među članovima različitih svjetonazora, pa je zaključio: „mi smo nakon svega hrvatskog podrijetla i naše simpatije moraju prirodno biti s borbom i težnjama našeg naroda, naročito kad su njegovi zahtjevi opravdani.”⁸⁵

Članak je odmah izazvao veliku pozornost, zabrinutost, kritiku i osudu diplomatskih i društveno-političkih čimbenika iz Jugoslavije. Generalni konzulat SFRJ u Pittsburghu već je sljedećega dana, 20. siječnja 1972., napisao opširni izvještaj posvećen Badovinčevu članku, koji je umnožen u 66 primjerala i poslan u Jugoslaviju nizu društveno-političkih, sigurnosnih, vojnih i diplomatskih čimbenika,⁸⁶ što dovoljno govori o važnosti članka. U Generalnom konzulatu zaključili su da je članak po sadržaju i svojoj suštini prije svega

⁸⁴ *Isto*, 9.

⁸⁵ *Isto*.

⁸⁶ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 95, „G.K. Pitsburg: informacija o članku Badovinca u ‘Zajedničaru’, Pittsburgh, 20. 1. 1972.”, 1, 3.

„sračunati i perfidan napad” na predsjednika Tita i na bazi je „zlonamjerne interpretacije uzroka događaja i njegovog karaktera”, te je „u stvari uzimanje u obranu poraženih nacionalističkih snaga u Hrvatskoj”, zaključivši da se Badovinac služio istim argumentima koje su iznosili „nacionalistički krugovi u zemlji i emigracija u inostranstvu”.⁸⁷ Generalni konzulat u svojoj analizi članka nije isključivao ni mogućnost da su Badovincu ton i način pisanja sugerirali članovi HAA-a s ciljem stvaranja razdora između HBZ-a i Jugoslavije te da na takav članak treba reagirati odlučno, ali vrlo obazrivo i dostojanstveno, da se Badovinca reakcijom ne bi bacilo potpuno u ruke političke emigracije, koja upravo djeluje na liniji stvaranja sukoba HBZ-a s domovinom.⁸⁸ U Generalnom konzulatu smatrali su da mu ne treba davati nepotrebnu važnost i da bi bilo najprikladnije na njega reagirati preko MIH-a.

Badovinac je slične stavove napisane u članku izrekao tih dana i na sastanku s jugoslavenskim diplomatima iz Generalnoga konzulata u Pittsburghu, pa su oni zaključili da se Badovinac, iako je bio kompromisno rješenje pri izboru za predsjednika HBZ-a, okreće od struje unutar HBZ-a sklone Jugoslaviji prema elementima političke emigracije, pogotovo HAA-u iz New Yorka, te da se takvo njegovo ponašanje uočava posljednje dvije godine, što je bilo vidljivo i u njegovu održavanju veza s „nacionalističkim elementima” iz Hrvatske.⁸⁹

Jugoslavenski generalni konzulati imali su s druge strane informacije da većina članova HBZ-a ne razmišlja kao Badovinac. Među njima je bio i urednik *Zajedničara* John Herak, smatrajući takve stvari miješanjem u unutarnje stvari Jugoslavije,⁹⁰ a neslaganje s Badovincem izrazio je i tajnik HBZ-ova odsjeka iz Toronta u razgovoru s djelatnicima generalnoga konzulata u tom gradu rekavši da su on i neki stariji aktivisti reagirali prema Badovincu usmeno i pismeno, pa je zaključio da je njegovo pisanje više rezultat „prgavog” karaktera nego promjene stava prema Jugoslaviji.⁹¹

Da bi koordinirali međusobne aktivnosti, jugoslavenski diplomati iz diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ u SAD-u održali su i zajedničko savjetovanje u veljači 1972., na kojem su postavili zadatke djelovanja prema iseljeništvu, pa i Badovinčevu članku.⁹² U informativno-propagandnim aktivnostima problem su im bila velika kašnjenja listova iz Hrvatske, pa je tako pošiljka *Matice* s brojem iz rujna 1971. i uvodnim člankom koji citira Titove riječi da su „apsurdne priče o cvjetanju šovinizma u Hrvatskoj”⁹³ stigla

⁸⁷ *Isto*, 1.

⁸⁸ *Isto*, 3.

⁸⁹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. Pitsburg: informacija o razgovorima u HBZ i ‘Zajedničaru’, Pittsburgh, 20. 1. 1972.”, 1-4.

⁹⁰ *Isto*, 2.

⁹¹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „G. K. Toronto: informacija o razgovoru sa Kojom Mateljan, sekretarom podružnice HBZ u Torontu, Beograd, 21. 4. 1972.”, 1.

⁹² HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Odgovor DKP iz SAD u vezi posjete delegacije Matice iseljenika Hrvatske, Beograd, 21. 4. 1972.”, 1.

⁹³ Nenad GOL, „Apsurdne su priče o cvjetanju šovinizma u Hrvatskoj”, *Matice*, rujna 1971., 322. Naslov članka citira riječi predsjednika Josipa Broza Tita izgovorene prilikom desetodnevnoga obilaska SRH.

tek početkom veljače 1972., kad članak zbog preokreta u Karađorđevu više nije bio aktualan, što je u SAD-u za diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ stvorilo veliki problem, pa je Generalni konzulat u New Yorku distribuciju toga broja *Matice* obustavio, a tražio je to i za druge linije distribucije.⁹⁴

Djelovanje diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ i SSIP-a u neutraliziranju Badovinčeva članka kretalo se u dva pravca. Jedan je bio usmjeren prema iseljenicima, odnosno članovima HBZ-a, i u njemu se poticalo iseljenike prijateljski raspoložene prema Jugoslaviji da vrše pritisak pisanjem pisama *Zajedničaru* u korist Jugoslavije, pogotovo nakon članka urednika *Zajedničara* Heraka koji je objavljen 23. veljače 1972. Taj je članak Generalni konzulat SFRJ u New Yorku ocijenio prekretnicom nakon koje se osjetila pozitivna promjena raspoloženja kod iseljeničtva prema situaciji u Jugoslaviji.⁹⁵ Iako je *Zajedničar*, pod očitim pritiskom, u razdoblju između Badovinčeva i Herakova članka objavio dva članka prenesena iz zagrebačkoga *Vjesnika*⁹⁶ u korist Titovih postupaka, ipak je Herakov članak imao iznimnu važnost jer ga je napisao urednik. Herak je u članku napisao da se iseljenici trebaju usredotočiti na život u SAD-u i Kanadi. Kritizirao je studentski štrajk u Hrvatskoj, ali i političku emigraciju koja je zagovarala Nezavisnu Državu Hrvatsku, a u tekstu je znakovito zaključio: „Ako je to u najboljem interesu Sjedinjenih Država Amerike, da Jugoslavija kako je sada konstituisana, postoji, onda bi svakako bilo nerazborito za našu Zajednicu (HBZ, op. a.) da se suprotstavlja interesima naše vlade.”⁹⁷ U Generalnom konzulatu SFRJ u New Yorku zaključili su da je Herakov uvodnik dobrodošao jer je „pomrsio planove” političke emigracije o pridobivanju članstva HBZ-a i preuzimanju kontrole nad cjelokupnim iseljeničtvom, dok je s druge strane pozitivno utjecao na raspoloženje među iseljeničtvom lojalnim Jugoslaviji, koje je nakon Badovinčeva članka bilo doseglo najnižu točku, strahujući da je i HBZ došao u opasnost te da više neće imati nijednu veliku organizaciju preko koje će održavati tješnje veze s domovinom.⁹⁸

Drugi pravac djelovanja jugoslavenskih diplomatsko-konzularnih predstavništava i SSIP-a bio je usmjeren prema društveno-političkim čimbenicima u SFRJ i SRH, što je rezultiralo odlukom o potrebi odlaska izaslanstva MIH-a među iseljeničtvo u SAD i Kanadu, prije svega u posjet HBZ-u. Takav zaključak donesen je na temelju konzultacija između Izvršnoga vijeća Sabora SRH,

⁹⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. New York: potreba aktivnijeg nastupa prema našim iseljenicima, Beograd, 4. 2. 1972.”, 2.

⁹⁵ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „New York: pozitivna promjena raspoloženja kod iseljeničtva nakon uvodnika u ‘Zajedničaru’, Beograd, 10. 3. 1972.”, 1.

⁹⁶ „Smanjivanje socijalnih razlika, Glavni zadatak, kažu u Zagrebu”, *Zajedničar*, 26. 1. 1972., 9; „Kako radnici u starom kraju gledaju na nedavne promjene”, *Zajedničar*, 9. 2. 1972., 9.

⁹⁷ „Uvodnik”, *Zajedničar*, 23. 2. 1972., 8.

⁹⁸ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „New York: pozitivna promjena raspoloženja kod iseljeničtva nakon uvodnika u ‘Zajedničaru’, Beograd, 10. 3. 1972.”, 1.

Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta SKH, Saveznoga izvršnoga vijeća i MIH-a, a na temelju preporuke SSIP-a krajem siječnja 1972.⁹⁹

Istovremeno s aktivnostima jugoslavenskih diplomatsko-konzularnih predstavništava, društveno-političkih čimbenika iz Jugoslavije te projugoslavenskoga iseljeničkog tiska,¹⁰⁰ koji su branili vodstvo HBZ-a, politička emigracija žestoko se obrušila na njega nakon Herakova članka.¹⁰¹ Kritike su upućivane i Badovincu s tvrdnjama da je njegov članak napisan tako „da se nikom ne zamjeri”, a posebno je kritiziran zbog protivljenja neovisnoj Hrvatskoj.¹⁰² Badovinac je i osobno doživio vrlo neugodne kritike kad je nakon Herakova članka prisustvovao sastanku s članstvom triju odsjeka HBZ-a u New Yorku, među kojima je bilo stotinjak novopridošlih iseljenika i članova HAA-a, a najenergičniji u optužbama vodstva HBZ-a za antihrvatstvo bio je Bogdan Radica.¹⁰³

Put izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadu te sastanci s Hrvatskom bratskom zajednicom

Osim u diplomatsko-konzularnim predstavništvima SFRJ u SAD-u i Kanadi, Badovinčev članak odmah je izazvao posebnu pažnju i nezadovoljstvo političkih čimbenika u SRH, pogotovo u MIH-u. O njemu se raspravljalo na sjednici Izvršnoga odbora (IO) MIH-a 25. siječnja 1972., osobito zbog političkoga tona članka, uzimajući u obzir da su HBZ i *Zajedničar* uvijek bili prijateljski raspoloženi prema MIH-u, a u međuvremenu je u dogovoru s političkim čimbenicima SRH odlučeno da predstavnici MIH-a otputuju u SAD i u osobnim kontaktima u HBZ-u i glavnim iseljeničkim centrima osobno objasne događaje u zemlji koji su uslijedili nakon sjednice u Karadorđevu.¹⁰⁴ Sljedeća tri mjeseca trajale su pripreme za putovanje, s tim da se sve radilo u dogovoru i koordinaciji s Izvršnim vijećem Sabora SRH, Centralnim komitetom SKH, SSIP-om, Saveznim izvršnim vijećem i Koordinacijskim odborom republičkih Matice iseljenika iz Jugoslavije. Dugo se razmišljalo da se Badovincu na njegov članak odgovori pismom koje bi mu uputio predsjednik MIH-a privatno ili čak javno, objavljivanjem u *Matici* i iseljeničkom tisku, a prijedlog pisma

⁹⁹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. Pitsburg: informacija o razgovorima u HBZ i ‘Zajedničaru’, popratni dopis, 14. 2. 1972.”

¹⁰⁰ „Redakcijski komentari – Pogledi predsjednika HBZ i urednika ‘Zajedničara’”, *Naše novine*, 8. 3. 1972., 3.

¹⁰¹ „Pismo uredniku ‘Zajedničara’ od člana H.B.Z.”, *Danica* (Chicago), 12. 4. 1972., 3.

¹⁰² Božidar P. VUČKOVIĆ, „Badovinac protiv hrvatske države”, *Danica*, 8. 3. 1972., 3; Dinko ŠULJAK, „Promjena principijelnih vidika (‘Svetosavski ordenaši’ i John Badovinac)”, *Danica*, 28. 6. 1972., 4.

¹⁰³ Tony KUSIĆ, „Zašto izumire Hrvatska Bratska Zajednica?”, *Danica*, 21. 6. 1972., 2, 4; „Nazovi Akademikari nastupili jednako sa ruljašima, iz starokrajsko političkih razloga onemogućili posao odsjeka HBZ”, *Narodni glasnik*, 12. 4. 1972., 2-3.

¹⁰⁴ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.”, 6, 12-15.

bio je i na čitanju kod sekretara Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta SKH Josipa Vrhovca, no od toga se na kraju odustalo, a sve u svrhu održavanja dobrih odnosa, sa stavom da Badovinčev članak ne bi trebao biti kamen spoticanja u daljnjoj suradnji MIH-a i HBZ-a. Političke smjernice za razgovore s iseljenicima izaslanstvo je uskladilo s Centralnim komitetom SKH, s tim da su polazne točke bile 21. sjednica Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije i 23. sjednica Centralnoga komiteta SKH. Iz Saveznoga izvršnog vijeća apelirali su da izaslanstvo obavi što više razgovora u kojima bi se obradili i privredni problemi. Na kraju priprema, uz pristanak Izvršnoga vijeća Sabora SRH, odlučeno je da izaslanstvo čine Ivica Kranželić i Ivica Krizmanić iz MIH-a te Emil Penić iz Generalturista.¹⁰⁵ Općeniti stav bio je da će MIH biti najpogodniji za izravno angažiranje među iseljenicima jer kao kulturno i prosvjetno društvo može lakše djelovati i ima šire mogućnosti nego djelatnici državnih i političkih tijela, koji redovito izazivaju sumnjičavost službenih vlasti zemalja u kojima iseljenici žive.¹⁰⁶ Organizaciju i provedbu putovanja MIH je u cijelosti odradio u suradnji, i uz pomoć, diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ iz SAD-a i Kanade¹⁰⁷ s obzirom na to da je takav put bio zahtjevan, pogotovo zbog brojnoga iseljeničtva.

Putovanje izaslanstva MIH-a u SAD i Kanadu organizirano je samo nekoliko mjeseci nakon boravka izaslanstva MIH-a u Australiji i Novom Zelandu, s tim da se u tom kratkom razdoblju dogodila prekretnica u Karadorđevu. Boravak u Australiji i Novom Zelandu odvijao se na vrhuncu hrvatskoga proljeća u ljeto 1971. i bio je obilježen s jedne strane proljećarskim raspoloženjem samih članova izaslanstva te otvorenosti iseljenika prema njima s druge strane.¹⁰⁸ Tada je tzv. proces diferencijacije među iseljenicima bio na vrhuncu, pa je

¹⁰⁵ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.“, 6, 12-15; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 15. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 14. 3. 1972.“, 2-3; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Prijedlozi zaključaka s 15. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 14. 3. 1972.“, 2; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o izvršenim zaključcima 15. sjednice IO“, 1; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 17. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 12. 5. 1972.“, 8; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zaključci sa 17. sjednice IO MIH-a, Zagreb, 12. 5. 1972.“, 1; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 19. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 31. 5. 1972.“, 4-5.

¹⁰⁶ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „Teze za akcioni program s iseljenicima iz SR Hrvatske“, 5; TEPEŠ, „Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske“, 358.

¹⁰⁷ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Odgovor DKP iz SAD u vezi posjete delegacije Matice iseljenika Hrvatske, Beograd, 21. 4. 1972.“, 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Ambasada SFRJ u Vašingtonu: kontakti sa kult., prosvj. i naučnim američkim ustanovama – dolazak delegacije MIH, Beograd, 22. 5. 1972.“, 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. San Francisko: informacija u vezi dolaska delegacije MIH, Beograd, 25. 5. 1972.“, 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. Pitsburg: organiziranje kontakata povodom dolaska delegacije MIH, Beograd, 25. 5. 1972.“, 1.

¹⁰⁸ Opširnije o boravku izaslanstva MIH u Australiji i prekretnici u MIH-u u odnosu na njega nakon Karadorđeva vidi: TEPEŠ, „Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske“, 333-367.

i izaslanstvo zbog toga bilo u prilici sastati se s raznim grupacijama hrvatskih iseljenika i emigranata, pa i onima nesklonima Jugoslaviji. Za razliku od toga, putovanje u SAD i Kanadu obilježilo je međusobno nepovjerenje izaslanstva i širega kruga iseljenika, a izaslanstvo se tijekom boravka fokusiralo na susrete s iseljenicima povezanim isključivo s HBZ-om, izbjegavajući bilo kakve dodire s političkom emigracijom.

U SAD-u i Kanadi živjelo je nešto više od dvije trećine sveukupnoga hrvatskog iseljeničtva, a tijekom posjeta izaslanstva MIH-a, prema podacima Grupe za iseljeničtvo i političku emigraciju Uprave za konzularne poslove SSIP-a, u tim je zemljama, uz HBZ, djelovalo 18 hrvatskih iseljeničkih društava te 13 organizacija hrvatske političke emigracije.¹⁰⁹ Iseljenička društva održavala su prijateljske odnose s Jugoslavijom, imala su između 50 i 150 članova, a od njih 18 jedno je nosilo hrvatski naziv, sedam društava jugoslavenske nazive, a preostala su nosila razne druge nazive, s tim da je njih 13 djelovalo na području San Francisca i Kalifornije, a samo dva u Kanadi.¹¹⁰ Za razliku od iseljeničkih društava, organizacije hrvatske političke emigracije imale su protujugoslavenski stav, zalagale su se za neovisnu Hrvatsku i bile primjetno brojnije u Kanadi nego iseljenička društva.¹¹¹ Usporedimo li brojeve prije navedene u radu, s pretpostavkom da su Hrvati činili dvije trećine sveukupne političke emigracije iz SRH, može se uočiti da je u Kanadi, za razliku od SAD-a, bio i veći udio hrvatske političke emigracije iz SRH u odnosu na sveukupni broj hrvatskih iseljenika. Prema procjeni, u SAD-u je taj udio iznosio oko 0,18%, a u Kanadi oko 3%.

Hrvatski iseljenici u SAD-u i Kanadi okupljali su se i u organizacijama pod rukovodstvom Katoličke crkve, a najveća od njih bila je Hrvatska

¹⁰⁹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/13, „Pregled organizacije iseljenika i emigracije iz Jugoslavije na području SAD-a i Kanade, Beograd, 20. 5. 1972.”, 5-16.

¹¹⁰ *Isto*, 5-8. Prema istim podacima, tada su uz HBZ djelovala sljedeća iseljenička društva sastavljena gotovo u cijelosti od starijih hrvatskih iseljenika: „Yugoslav-American Womens Club” iz San Francisca, „Jugoslavenski sokol” iz San Francisca, „Jugoslavenski klub Napredak” iz San Francisca, „Jugoslavensko-Američki civilni klub” iz San Francisca i Los Angelesa, „Jugoslavensko-Američki demokratski klub” iz San Francisca, „Društvo Sveti Vlaho” iz San Francisca, „Hrvatsko-Američki Hall” iz San Francisca, Društvo „Saint Marius Ladies” iz San Francisca, „Golden Gate-American Fraternal Union” iz San Francisca, „Saint Francis KSKJ” iz San Francisca, „Slavonic Mutual and Benevolent Society” iz San Francisca, Kulturno umjetničko društvo „Slavuj” iz Los Angelesa, NK „Jadran” iz San Pedra, NK „Dalmatinac” iz New Yorka, Društvo „Jadranska straža” iz Chicaga, „Jugoslavenski klub” iz Chicaga te Udruženje „Bratstvo i jedinstvo” iz Toronta i „Kanadsko-jugoslavensko društvo” iz Vancouvera.

¹¹¹ Organizacije političke emigracije na području SAD-a i Kanade tada su činili: Ujedinjeni Američki Hrvati sa sjedištem u New Yorku, Hrvatski nacionalni pokret (HNP) sa sjedištem u Winnipegu u Kanadi, Hrvatski narodni odbor (HNO-Jelićevci), Hrvatski narodni odpor (HNO-Luburićevci) sa sjedištem u Torontu, Hrvatski domobran (HD) sa sjedištem u Chicagu, Ujedinjeni Kanadski Hrvati sa sjedištem u Torontu, Hrvatska republikanska stranka (HRS) sa sjedištem u Torontu, Hrvatska revolucionarna mladež (HRM) u Kanadi i SAD-u, Hrvatska seljačka stranka (HSS) u Kanadi i SAD-u, HAA iz New Yorka, AHAK iz Clevelanda, Sjeverno-američko vijeće za NDH (SAV za NDH) iz Clevelanda te najnovije osnovana Akcija hrvatske solidarnosti (AHS) u Clevelandu (*Isto*, 9-16).

katolička zajednica iz Garryja (Indiana), koja je imala 13.000 članova i oko 70 područnih ogranaka u SAD-u i Kanadi te je u njoj postojao veliki utjecaj političke emigracije.¹¹² Prema podacima SSIP-a, u SAD-u je djelovalo i oko 390 katoličkih svećenika iz Jugoslavije, od kojih je veći broj također bio aktivan u djelatnostima političke emigracije, a mnoge župe, crkve i crkveni objekti bili su i centri aktivnosti hrvatske političke emigracije.¹¹³

Izaslanstvo je u SAD-u i Kanadi boravilo od 8. lipnja do 20. srpnja 1972. i tom prilikom obišlo organizacije iseljenika u SAD-u i Kanadi među kojima su isključivo bila projugoslavenski orijentirana društva, odsjeci HBZ-a i nekoliko društava prijatelja MIH-a.¹¹⁴ Iako su pojedinci iz MIH-a bili u Kanadi i SAD-u i prije, ovo je bio prvi posjet jednoga izaslanstva MIH-a koje je obišlo iseljeničke naseobine, društva i klubove te mnoge odsjeke HBZ-a širom SAD-a i Kanade.¹¹⁵ Boravak među iseljenicima sastojao se od sastanaka i druženja na piknicima, na kojima je sudjelovalo od nekoliko stotina do nekoliko tisuća iseljenika. I na ovom putovanju potvrdile su se razlike među hrvatskim iseljeništvom u SAD-u i Kanadi, što je bio odraz i strukture iseljeništa, koja je pokazala da je projugoslavensko iseljenišтво bilo sastavljeno većinom od starije generacije i njihovih potomaka iz SAD-a, kao primjerice u Kaliforniji.¹¹⁶ S druge je strane prohrvatsko i protujugoslavensko iseljenišтво bilo sastavljeno mahom od mlađih iseljenika, na koje je politička emigracija imala veliki utjecaj, što je bilo posebno vidljivo u Kanadi,¹¹⁷ gdje je izaslanstvo provelo samo šest dana.

Izaslanstvo MIH-a, u suglasju s političkim čimbenicima iz SRH i SFRJ, pred sebe je postavilo zadatak objašnjavanja političkoga stanja u Jugoslaviji nakon Karađorđeva sa svrhom neutraliziranja informacija koje su među iseljenike plasirali politički emigranti, no diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ-a u SAD-u smatrala su da bi posjet trebao imati više karakter „normalnog nastavljanja i proširenja suradnje”, a objašnjavanje događaja u Hrvatskoj, koje se smatralo neizbježnim, bilo bi popratno. Također je trebalo izbjegavati političke razgovore da se ne shvati da je posjet „u cilju nekog našeg pravdanja, da smo u defanzivi, već da radimo na stvaranju što bolje atmosfere

¹¹² SSIP je uz Hrvatsku katoličku zajednicu naveo još tri po njima poznate i važne organizacije: Savez hrvatskih svećenika u SAD-u i Kanadi, Sjevernoameričku provinciju „Sv. Franjo Asiški” i Franjevački komesarijat „Sv. Obitelji” iz Chicaga, koji je obilježen kao centar aktivnosti ekstremne emigracije (*Isto*, 8-9).

¹¹³ *Isto*, 8.

¹¹⁴ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Prijedlog boravka predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”.

¹¹⁵ Sonja MATOŠEC, „Matičina delegacija posjetila Sjedinjene Države i Kanadu”, *Matica*, kolovoz 1972., 304-305.

¹¹⁶ Iz MIH-a su naveli podatak da je u Kaliforniji iseljenišтво bilo sastavljeno 80% od ljudi iz Dalmacije, koji su bili u najvećem broju projugoslavenski orijentirani (HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izvještaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 9).

¹¹⁷ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Problemi vezani za aktivnost političke emigracije i potreba stalne i koordinirane protuakcije, Beograd, 5. 6. 1970.”, 41.

za ostvarenje dogovorene suradnje, a da usput informiramo o političkom razvitku u zemlji”.¹¹⁸

Na početku boravka u SAD-u izaslanstvo MIH-a je prije svega održalo sastanak u američkom State Departmentu¹¹⁹ u Washingtonu, u odjelu za Balkanske i istočnoeuropske zemlje, s načelnikom odjela i referentom za Jugoslaviju, kojima je bilo rečeno da je svrha dolaska izaslanstva u SAD obilazak iseljeničkih organizacija, posebno HBZ-a, da bi se tradicionalne veze još više proširile. Iz MIH-a su također obećali da tijekom boravka neće kontaktirati s organizacijama političke emigracije. Prema navodima iz MIH-a, službenici State Departmenta izrazili su zadovoljstvo dolaskom izaslanstva rekavši da je s većinom emigranata i iseljenika suradnja moguća jer su lojalni Jugoslaviji.¹²⁰ S obzirom na tadašnju pozitivnu službenu američku politiku prema Jugoslaviji,¹²¹ i posjet izaslanstva State Departmentu očito je imao cilj pokazati iseljenicima da jugoslavenska politika i njezine institucije uživaju američku potporu, što je za iseljenike koji su bili državljani SAD-a bilo politički iznimno važno, a na što je u svojem članku prije upozorio i urednik Herak. Stoga su i u MIH-u zaključili da je posjet State Departmentu rezultirao slobodnijim pristupom izaslanstvu koji su pokazali rukovoditelji i članovi iseljeničkih organizacija iz SAD-a.¹²²

Boravak među iseljenicima započeo je najvažnijim šestodnevnom druženjima s predsjednikom Badovincem, Glavnim odborom i članstvom HBZ-a u Pittsburghu i njegovoj okolici. Druženja su se sastojala od službenih sastanaka medijski popraćenih u *Zajedničaru*,¹²³ ali i piknika i druženja na kojima je bilo više stotina ljudi.¹²⁴ U susretima i razgovorima s Badovincem nikad se nije otvorilo pitanje članka, a izaslanstvo je zaključilo da je Badovinc u tim prilikama svojom gostoljubivošću i otvorenim kritikama prema „desničarima” nastojao popraviti dojam što ga je ostavio objavljenim člankom i najavio

¹¹⁸ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Odgovor DKP iz SAD u vezi posjete delegacije Matice iseljenika Hrvatske, Beograd, 21. 4. 1972.”, 1.

¹¹⁹ Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a.

¹²⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 1-2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Ambasada Vašington: informacija o boravku delegacije Matice iseljenika Hrvatske, Beograd, 23. 6. 1972.”, 1.

¹²¹ PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, 359.

¹²² HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 1-2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Ambasada Vašington: informacija o boravku delegacije Matice iseljenika Hrvatske, Beograd, 23. 6. 1972.”, 1.

¹²³ John BADOVINAC, „Trio From Zagreb Make Official Presentation Of Encyclopedia Yugoslavia To CFU”, *Zajedničar*, 28. 6. 1972., 5; „Matica iseljenika Hrvatske Presents Citations To CFU Officers & Officials”, *Zajedničar*, 5. 7. 1972., 3; „Visitors From Zagreb View Painting Depicting Matija Gubec's Execution”, *Zajedničar*, 5. 7. 1972., 3.

¹²⁴ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „G. K. Pittsburgh: boravak delegacije Matice iselj. Hrvatske – informacija, Beograd, 30. 6. 1972.”, 1-2.

povratak svojoj „dosadašnjoj liniji”.¹²⁵ Na osnovi svih zapažanja u Pittsburghu izaslanstvo je zaključilo da se situacija u HBZ-u odvija tako da su desne snage u toj organizaciji neutralizirane i da su događaji u zemlji i njihovi odjeci znatno produbili raslojavanje u HBZ-u između većine sklone Jugoslaviji i pojedinih „izrazito nacionalistički i desničarski orijentiranih”, poput odsjeka u New Yorku i Los Angelesu. Zaključili su i da „trenutak iskušenja” nastao objavljivanjem Badovinčeva članka nije ni potencijalno zaprijetio krizom u redovima HBZ-a te da su na njegovo naknadno popuštanje u stavovima utjecali stav većine u Glavnom odboru, donekle izražen u Herakovu članku, zatim incident na sastancima odsjeka HBZ-a u New Yorku, kad je Badovinac nakon „provokacija i izazova desničara” morao napustiti sjednicu, te na kraju njegovo saznanje da situacija u zemlji ide drugim tijekom od onoga koji su neki očekivali.¹²⁶

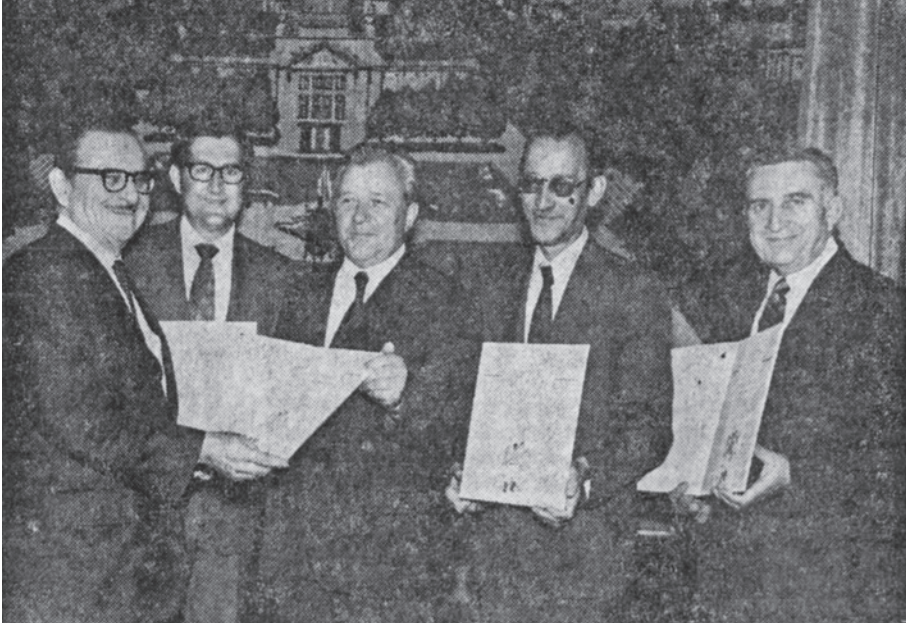

Fotografija 1. *Zajedničar* (Pittsburgh), 5. 7. 1972., str. 2.

Fotografija u Glavnom uredu HBZ-a. S lijeva na desno nalaze se: Joseph Bella, Nacionalni tajnik HBZ-a; Bernard M. Luketich, Nacionalni blagajnik HBZ-a; Ivica Kranželić, tajnik HMI; John Badovinac, predsjednik HBZ-a; Milan Vraneš, prvi potpredsjednik HBZ-a; Emil Penić iz putničke agencije Generalturist i Ivica Krizmanić, član IO MIH-a.

¹²⁵ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 4.

¹²⁶ *Isto*, 3-4.

Fotografija 2. *Zajedničar* (Pittsburgh), 5. 7. 1972., str. 2.

U Glavnom uredu HBZ-a tajnik MIH-a Ivica Kranželić dodjeljuje priznanja dužnosnicima HBZ-a za njihovu suradnju s MIH. S lijeva na desno se nalaze: John Badovinac, predsjednik HBZ-a; Bernard Luketich, Nacionalni blagajnik HBZ-a; Ivica Kranželić, tajnik MIH-a; Joseph Bella, nacionalni tajnik HBZ-a i Milan Vraneš, prvi potpredsjednik HBZ-a.

Nakon Pittsburgha izaslanstvo je nastavilo obilazak iseljeničkih kolonija. Tijekom druženja s iseljenicima znalo je biti pitanja i o političkim događajima u zemlji nakon sloma hrvatskoga proljeća, ali u mnogo manjoj mjeri nego što su to u izaslanstvu očekivali. Iz MIH-a su naglasili i da se nigdje nisu mogli sastati i razgovarati s nekim drugim organizacijama izvan HBZ-a ili izvan društava i klubova koji nose jugoslavensko ime, dok s druge strane, na sugestiju vodstva HBZ-a, na području New Yorka nisu kontaktirali s odsjecima HBZ-a jer su oni bili pod utjecajem ljudi iz HAA-a. Kao zanimljivost boravka u SAD-u izaslanstvo je navelo piknik u San Joseu u Kaliforniji, na kojemu se pojavila grupa od desetak mlađih ljudi tražeći da se u dvorani izvjesi trobojnica s ustaškim simbolima, što im organizatori nisu dopustili, pa su se ovi uz mnogo buke i pjevanje ustaških pjesama na kraju povukli.¹²⁷

U Kanadi je situacija za izaslanstvo bila nešto drugačija. U toj je zemlji izaslanstvo također bilo primljeno u Ministarstvu vanjskih poslova, ali za razliku od SAD-a, na čijem je području gostovalo na nekoliko jugoslavenskih radijskih satova, u Kanadi to nije bio slučaj jer su radijski satovi bili u većoj ili

¹²⁷ *Isto*, 8, 10, 12.

manjoj mjeri angažirani u protujugoslavenskoj kampanji. U Kanadi je i utjecaj HBZ-a bio slabiji, a „agresivnost i nastup ekstremne emigracije” relativno veći nego u SAD-u. Odgođen je i planirani posjet Vancouveru zbog toga što u tom gradu nije bilo jačih organizacija HBZ-a, a ni drugih „prijateljski naklonjenih organizacija”, te zbog upozorenja Generalnoga konzulata SFRJ u Torontu, ali i nekih iseljenika, o postojanju poligona za uvježbavanje diverzanata u okolici Vancouvera.¹²⁸ Vrlo je vjerojatno ta bojazan bila i odraz ozračja zbog akcije Bugojanske skupine koja se tih dana odvijala u Jugoslaviji.

Iz Kanade je izaslanstvo izdvojilo i jedan njima zanimljiv i slikovit događaj na osnovi kojega su izvukli svoje pojednostavljene i uopćene zaključke o tome kako malobrojnija politička emigracija širi utjecaj među hrvatskim iseljenicima i stranim medijima. Događaj se zbilo u Torontu na nogometnoj utakmici između „Croatije” i „Belih orlova”, kluba srpskih iseljenika za koji su u MIH-u tada prvi put čuli. Utakmica je odigrana pred oko 7500 gledatelja, od kojih je bilo 5000 navijača „Croatije” i 2500 navijača „Belih orlova”, a iskorištena je za privlačenje ljudi za odlazak na demonstracije pred jugoslavenski konzulat u Torontu sljedećega dana. Dijelile su se emigrantske novine *Nova Hrvatska* i leci s „pogrdnom karikaturom” Tita, a u poluvremenu su gledatelji preko razglasa pozivani na demonstracije. Istovremeno je na igralište izvedena koza „sa zvijezdom među rogovima i natpisom imena predsjednika SFRJ”, koju su vodila tri dječaka dok ih je fotograf snimao. Izaslanstvo je na osnovi nekih tih komentara pojedinih gledatelja steklo dojam da većina prisutnih nije prihvatila tu političku demonstraciju, dok je dvadesetak navijača „Belih orlova” i 200 navijača „Croatije” pljeskalo, smijalo se i odobravalo. Rezultat svega bio je taj da se sljedećega dana, prema tvrdnjama izaslanstva, na demonstracijama pojavilo između 400 i 500 osoba,¹²⁹ a emigrantski tisak navodio je nazočnost više od 1500 demonstranata.¹³⁰ Istoga dana kad i demonstracije održan je piknik u organizaciji društva „Bratstvo i jedinstvo” u povodu kanadsko-jugoslavenskoga dana, koji nije bio posebno promidžbeno najavljivan, a ipak je na njemu, prema tvrdnjama iz MIH-a, sudjelovalo oko 3000 iseljenika, što je izaslanstvu bio argument za zaključak da većina iseljenika ipak odolijeva pritisku političke emigracije te da se u kanadskoj javnosti stječe pogrešan dojam o snazi političke emigracije zato što su kanadske novine pisale o njihovim demonstracijama, a piknik nije zabilježen.¹³¹ Povodom toga primjera izaslanstvo je obrazložilo i da se jedan razvijeni oblik druženja i okupljanja iseljenika odvijao upravo kroz nogometna društva, pa je hrvatska politička emigracija preko mnoštva klubova pod nazivom „Croatia”,¹³² ali i srpska politička emigracija sa srpskim klubovima, to iskoristila da bi proširila

¹²⁸ *Isto*, 14, 18.

¹²⁹ *Isto*, 15-16.

¹³⁰ „U borbi za slobodu”, *Hrvatska država* (Berlin-München), kolovoz-rujan 1972., 5.

¹³¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 24.

¹³² Opširnije o nogometnim klubovima hrvatskih iseljenika pod imenom „Croatia” na području SAD-a i Kanade vidi: SOPTA, *Sveto ime Croatia*, 88-170.

svoj utjecaj, a zanimljivo je kako im se iz zemlje pomagalo slanjem igrača i trenera, dok su projugoslavenski orijentirani klubovi, NK Dalmatinac, NK Jadran i drugi, bili prepušteni sami sebi i nisu uživali nikakvu pomoć iz zemlje, stoga su u MIH-u zaključili da bi se pod hitno trebao povući igrački i trenerski kadar iz klubova pod utjecajem političke emigracije, a potpomoći „lojalne” klubove.¹³³

Fotografija 3. *Hrvatska država* (Berlin – München), kolovoz – rujan 1972., str. 5. Izrugivanje Josipa Broza Tita i Vladimira Bakarića na poluvremenu nogometne utakmice.

Izaslanstvo je po završetku puta analiziralo i nekoliko problema kod iseljeničtva u SAD-u i Kanadi. Uočilo je problem u informativno-propagandnoj djelatnosti prema iseljenicima zaključivši da kod tradicionalnoga iseljeničtva nisu stvorene navike ni potrebe za čitanjem političkoga i informativnoga sadržaja iz zemlje, a informativni i zabavni tisak iz zemlje više čita novije iseljeničtvo, s tim da taj njihov interes nije iskorišten pristupačnijom cijenom, jer je zbog troška prijevoza taj tisak relativno skuplji od američkoga i kanadskoga, a interes nije iskorišten ni boljom organizacijom distribucije, jer je prodajna mreža tiska iz domovine bila ograničena na samo nekoliko američkih i kanadskih gradova s relativno malim brojem prodajnih mjesta.¹³⁴ Izaslanstvo je pohvalilo suradnju s diplomatsko-konzularnim predstavništvima SFRJ po

¹³³ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Izveštaj o boravku predstavnika Matice iseljenika Hrvatske u SAD i Kanadi”, 17-18.

¹³⁴ *Isto*, 20.

SAD-u i Kanadi, s naznakom da očito u njima postoji problem nedostatka kadra koji bi pokrio rad s iseljenicima i da na tome treba poraditi, s tim da bi trebalo voditi računa o nacionalnoj i regionalnoj pripadnosti diplomatsko-konzularnih predstavnika, pa da u područjima s hrvatskim iseljenicima budu diplomati iz hrvatskih krajeva. Izaslanstvo je zaključilo da iskustvo suradnje u organizaciji njihova posjeta još jednom potvrđuje neophodnost češćih dogovora svih odgovornih čimbenika u SRH o politici i praktičnoj akciji prema prekomorskom iseljeništvu.¹³⁵

Nakon svih susreta s iseljenicima izaslanstvo je bilo puno optimizma jer je, za razliku od pretpostavki i procjena prije polaska na put, zaključilo da jaka promidžba političke emigracije nakon sloma hrvatskoga proljeća nije uspjela prodrijeti „u redove lojalne i nepolitizirane emigracije”, koja se ponaša kao da se ništa važnije nije dogodilo i podupire korake jugoslavenskih vlasti u obračunu s nacionalizmom, a samo je jedan mali dio bio sklon prihvatiti argumente o neravnopravnom položaju Hrvatske u Jugoslaviji i „tobožnjem drastičnom obračunu s ‘velikim Hrvatima’”, no i oni su se, prema tvrdnjama izaslanstva, „postupno vraćali raspoloženju najvećeg dijela patriotske i lojalne emigracije”. U izaslanstvu su zaključili i da je politička emigracija „vikom”, „bukom” i agresivnošću željela ostaviti dojam brojnije organizacije, što je u prvom redu bilo namijenjeno američkim i kanadskim čimbenicima te njihovoj javnosti.¹³⁶

Uspješan rezultat putovanja bio je i poziv izaslanstva Badovincu da posjeti Jugoslaviju¹³⁷, s čime se dio članova Izvršnoga odbora MIH-a poslije nije složio, pa je prihvaćen kompromisni stav da mu se uputi samo usmeni, a ne i službeni pismeni poziv, a član izaslanstva i tajnik MIH-a Kranželić smatrao je da će Badovinc dolaskom u Jugoslaviju opovrgnuti sve ono što je napisao u *Zajedničaru*.¹³⁸ Upravo se to i dogodilo ujesen 1973., kad je članstvo HBZ-a predvođeno Badovincem sudjelovalo na otkrivanju spomenika Matiji Gupcu u Stubici prigodom proslave 400. obljetnice Seljačke bune, prilikom čega su se sastali i s Titom, a u Zagrebu s političkim rukovodstvom SKH.¹³⁹

Uspješan posjet MIH-a HBZ-u, tijekom kojega se potvrdio ostanak te organizacije na liniji suradnje i pozitivnoga odnosa prema Jugoslaviji, bio je uzrokom i optimistične prognoze koju je MIH krajem 1972. iznio u općem dokumentu o stanju u iseljeništvu, u kojem su zaključili da se nisu obistinile prognoze iz prosinca 1971. i siječnja 1972. da će se proces diferencijacije

¹³⁵ *Isto*, 22-23, 25-26.

¹³⁶ *Isto*, 11, 24.

¹³⁷ *Isto*, 3.

¹³⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 21. sjednice Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 14. 11. 1972.”, 9-19.

¹³⁹ „Zajedničari srdačno dočekani u Zagrebu”, *Matica*, listopad 1973., 38; „Tito s iseljenicima u Gupčevu kraju”, *Matica*, studeni 1973., 3; „Predstavnici iseljenika – članovi HBZ na primanju kod Jakova Blaževića”, *Matica*, prosinac 1973., 3; „Turneja Hrvatske bratske zajednice”, *Matica*, prosinac 1973., 15-17.

zaustaviti, a protujugoslavenska politička emigracija steći prednost među iseljeništvom.¹⁴⁰

Unatoč optimističnom raspoloženju u MIH-u, vrlo aktivno nastavila je djelovati i hrvatska politička emigracija, zbog čega je jugoslavenska vlada tijekom kolovoza i rujna 1972. službenim notama reagirala prema vladama SAD-a, Kanade, SR Njemačke, Australije i Švedske.¹⁴¹ Hrvatska politička emigracija nastavila je i s uspješnim okupljanjem, na što ju je posebno potaknuo slom hrvatskoga proljeća, što je završilo osnivanjem Hrvatskoga narodnog vijeća u Torontu 1974. godine.¹⁴²

Zaključak

Jugoslavenska je vlast nakon sloma hrvatskoga proljeća s povećanim oprezom gledala na djelovanje hrvatske političke emigracije unatoč njezinoj malobrojnosti. To jasno pokazuje i primjer HBZ-a, u kojem Jugoslavija ništa nije htjela prepustiti slučaju. Stoga je samo jedan članak predsjednika HBZ-a u kojem je izražen kritički stav prema slamanju hrvatskoga proljeća izazvao veću zabrinutost i snažniju reakciju jugoslavenske strane. To dovoljno govori o velikoj važnosti koju je HBZ imao u očima jugoslavenskih vlasti. Očito je to, sa svojim golemim brojem članova i velikim financijskim resursima, za Jugoslaviju bila ključna organizacija u održavanju ravnoteže snaga među iseljeništvom. Preuzimanje hrvatske političke emigracije HBZ-a značilo bi jugoslavenski poraz i gotovo potpuni gubitak utjecaja među iseljeništvom na sjevernoameričkom kontinentu, koje je ujedno činilo više od dvije trećine sveukupnoga hrvatskog iseljenništva i imalo određen utjecaj na američku politiku. Uz veliki angažman MIH-a, napori jugoslavenskih diplomatskih i društveno-političkih čimbenika u zadržavanju HBZ-a na liniji suradnje i prijateljskih odnosa nakon početne zabrinutosti zbog kritičkoga članka predsjednika Johna Badovinca uzrokovanog slomom hrvatskoga proljeća završeni su uspješno. Zadržavanje takva stava HBZ-a bilo je rezultat utjecaja projugoslavenske većine unutar vodstva HBZ-a, kao i odraz pridržavanja službene američke politike, koja se u to vrijeme zalagala za jedinstvenu Jugoslaviju i podržavala jugoslavensko vodstvo. Zahvaljujući blokovskim podjelama u hladnom ratu neslužbenu potporu zapadnih zemalja, zbog svojega antikomunizma, uživala je i hrvatska politička emigracija, koja unatoč tome nije mogla ostvariti imalo veći utjecaj u HBZ-u. Bez obzira na to, emigracija je nastavila vrlo aktivno djelovati među hrvatskim iseljenicima, jače se angažiravši na polju zajedništva i

¹⁴⁰ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3, kut. 95, „Matica iseljenika Hrvatske – informacija o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.”, 10-11.

¹⁴¹ „Traže se mjere protiv ekstremne emigracije”, *Naše novine*, 30. 8. 1972., 1; „Promemorija Vlade SFRJ kanadskoj Vladi”, *Naše novine*, 20. 9. 1972., 4; „Zahtjev Jugoslavije da Kanada poduzme mjere protiv ekstremističke emigracije je opravdan”, *Naše novine*, 20. 9. 1972., 1, 4.

¹⁴² ČIZMIĆ, „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)”, 503-512.

objedinjavanja s ciljem snažnijega istupanja pred međunarodnom javnošću u traženju rješavanja hrvatskoga pitanja izvan okvira Jugoslavije.

Arhivski izvori

- HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb:
 - fond 1081-SSRH: Sabor Socijalističke Republike Hrvatske.
 - fond 1409-SOI IVS SRH: Savjet za odnose s inozemstvom Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske.
 - fond 1561-SDS RSUP SRH: Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske.
 - fond 1614-MIH: Matica iseljenika Hrvatske.

Tisak

- Danica* (Chicago), 1972.
- Hrvatska* (Buenos Aires), 1969-1972.
- Hrvatska država* (Berlin-München), 1972.
- Hrvatski glas* (Winnipeg), 1972.
- Matica* (Zagreb), 1971-1973.
- Narodni glasnik* (Pittsburgh), 1972.
- Naše novine* (Toronto), 1971-1972.
- Slobodna riječ* (Buenos Aires), 1971-1972.
- Slobodni dom* (Melbourne), 1972.
- Zajedničar* (Pittsburgh), 1971-1972.

Literatura

„Bugojanska akcija”. U: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Hrvatska matica iseljenika, 2020, 147.

ČIZMIĆ, Ivan. „Hrvatska politička emigracija prema zbivanjima u Hrvatskoj za vrijeme Hrvatskog proljeća i Titova ‘udara’ u Karadorđevu u prosincu 1971. godine”. U: *Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 25. i 26. siječnja 2012.*, ur. Igor Zidić. Zagreb: Matica hrvatska, 2017, 369-382.

ČIZMIĆ, Ivan. „Hrvatsko narodno vijeće (HNV)”. U: *Hrvatska izvan domovine. Zbornik radova predstavljenih na prvom Hrvatskom iseljeničkom kongresu u Zagrebu 23. – 26. lipnja 2014.*, ur. Marin Sopta, Franjo Maletić i Josip Bebić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2015, 503-512.

ČIZMIĆ, Ivan. *Povijest Hrvatske bratske zajednice: 1894-1994*. Zagreb: Golden marketing, 1994.

ČIZMIĆ, Ivan; SOPTA, Marin; ŠAKIĆ, Vlado. *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

HOLJEVAC, Većeslav. *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska, 1968.

HRSTIĆ, Ivan; MIHALJEVIĆ, Josip. „Diaspora in the Limbo of Socialist Yugoslavia Foreign Affairs”. *The International History Review* (2023). DOI: 10.1080/07075332.2023.2186465.

JANDRIĆ, Berislav. „Stajališta Hrvatske političke emigracije o hrvatskom proljeću iznesena u najznačajnijem emigrantskom časopisu *Hrvatskoj Reviji*”. *Časopis za suvremenu povijest* 35 (2003), br. 2: 431-461.

KALFIC, Kristina. „‘The bomb is set...’: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”. Doktorska disertacija, University of Wollongong, 2017.

KRAŠIĆ, Wollyfy. *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*. Zagreb: Školska knjiga, 2018.

KUŠAN, Jakša. „Hrvatsko proljeće i Nova Hrvatska”. U: *Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 25. i 26. siječnja 2012.*, ur. Igor Zidić. Zagreb: Matica hrvatska, 2017, 395-400.

LEE, Alexander Mitchell. „‘They Seem Like a Good Bunch’: Liberal Party Support for Violent Croatian Nationalism in Australia 1949-1972”. Doktorska disertacija, Australian National University, 2022.

NIELSEN, Christian Axboe. *Yugoslavia and Political Assassinations: The History and legacy of Tito’s Campaign Against the Émigrés*. London; New York: I. B. Tauris, 2020.

PRPIĆ, Jure. *Hrvati u Americi*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 1997.

SOPTA, Marin. „Politički i kulturni procesi u hrvatskom iseljentištvu nakon 1971. godine”. U: *Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 25. i 26. siječnja 2012.*, ur. Igor Zidić. Zagreb: Matica hrvatska, 2017, 383-394.

SOPTA, Marin. *Sveto ime Croatia: hrvatski nogometni klubovi „Croatia” u iseljentištvu*. Zagreb: Udruga „Hrvatska dijaspora“ i Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, 2008.

TEPEŠ, Ivan. *Hrvatska politička emigracija – HSS*. Zagreb: AGM d.o.o., 2021.

TEPEŠ, Ivan. „Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske iseljeničkim zajednicama u Australiji 1971. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 54 (2022), br. 2: 333-367.

TOKIĆ, Mate Nikola. *Croatian Radical Separatism and Diaspora Terrorism during the Cold War*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2020.

SUMMARY

**The Impact of the Croatian Spring on the Work with Croatian Emigrants
– the Case of the Croatian Fraternal Union**

This paper analyses the circumstances that affected Croatian emigrants after the collapse of the Croatian Spring, particularly regarding the relations of important figures in Yugoslav society and political affairs with those of the HBZ (Croatian Fraternal Union). The events in Croatia caused by the collapse of the Croatian Spring in December 1971 and the repressive measures applied to the leading figures in them gave rise to a wave of dissatisfaction among emigrants; in particular those who had left for political reasons, who voiced charges that the Croatian people were disenfranchised and oppressed. Although few in number, with their intense propaganda activity and the public expression of anti-Yugoslav and pro-Croatian attitudes, they caught the attention of the international public and also aroused the sympathy of those emigrants who had been building friendly relations with the homeland and its institutions, which caused considerable concern among diplomatic and socio-political representatives in Yugoslavia. A considerable cause for concern was the criticism of the Yugoslav leadership ensuing upon the collapse of the Croatian Spring expressed by John Badovinac, president of the HBZ, which was the most numerous and wealthiest émigré organization and one that had for years maintained good and amicable relations with Yugoslavia, particularly with the MIH (Croatian Heritage Foundation). The concern grew even more because Badovinac used the same arguments as political émigrés. It was feared that political dissidents, after many years of failure to take over the leadership of HBZ, could do so, which would have caused Yugoslavia to lose the support of slightly more than one million emigrants in the United States of America and Canada. Croatian and Yugoslav diplomatic, social and political institutions adopted a joint policy with regards to the HBZ in order to avoid provoking a reaction; it was decided that the Croatian Heritage Foundation send a delegation to the emigrants of the USA and Canada, primarily with the task of maintaining good relations with the HBZ. During the visit, the delegation met up only with pro-Yugoslav oriented emigration organisations; the talks with the HBZ were successful and exceeded expectations, because Badovinac had been influenced by the pro-Yugoslav majority of the main board of the HBZ as well as by the official American policy supporting the Yugoslav leadership. Owing to the successful maintenance of good relations with the HBZ in the Croatian Heritage Foundation, the conclusion was drawn that in general the work with Croatian emigrants, loyal to Yugoslavia, would be successfully continued, regardless of predictions from the beginning of 1971 that had been disappointing to say the least. On the other hand, regardless of the circumstances in the HBZ, the political emigrant community, encouraged by the development of the situation in the

homeland for stronger unity and gathering, also continued with its intense activities among the emigrants.

Keywords: Croatian Spring; Croatian Fraternal Union; Croatian Heritage Foundation; Croatian Emigration; Croatian political émigrés